

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Vít Svoboda

Mediální prezentace Čechů ve Vídni ve druhé polovině 20. století
na příkladu periodika Vídeňské svobodné listy

Bakalářská práce

Vedoucí práce – prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Mediální prezentace Čechů ve Vídni ve druhé polovině 20. století (na příkladu periodika Vídeňské svobodné listy) vypracoval samostatně a citoval všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 4. 4. 2019

Podpis.....

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucí mé práce prof. PhDr. Janě Burešové, CSc., za odborné vedení a cenné rady. Dále mé poděkování patří pracovníkům knihovny Libri Prohibiti a knihovny Náprstkova muzea v Praze, za ochotný přístup a možnost zpracování tiskových pramenů. Tímto děkuji také paní redaktorce Vídeňských svobodných listů Mgr. Haně Herdové, za pomoc a zpřístupnění některých čísel zkoumaného periodika.

Obsah

ÚVOD.....	5
1. KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY A VZNIK VÍDEŇSKÝCH SVOBODNÝCH LISTŮ	11
2. REEMIGRACE DO ČESKOSLOVENSKA V LETECH 1945–1949	12
3. KRIZE V ZÁSOBOVÁNÍ POTRAVINAMI	23
4. ROZKOL V ČESKOSLOVENSKÉ MENŠINĚ.....	30
5. ROK 1968 A EMIGRACE.....	38
6. VÝVOJ VÍDEŇSKÝCH SVOBODNÝCH LISTŮ V 70. LETECH A JEJICH VZTAH K CHARTĚ 77	45
7. PÁD KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V ČESKOSLOVENSKU NA KONCI ROKU 1989 A CESTA KE SJEDNOCENÍ MENŠINY	50
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	55
RESUMÉ	59
SUMMARY.....	59
PŘÍLOHY	62

Úvod

Hlavní motiv a téma práce je stanoveno jako mediální prezentace Čechů ve Vídni ve druhé polovině 20. století, a to na příkladu hlavního českého periodika Vídeňské svobodné listy. Jde o představení vzniku a vývoje těchto novin v kontextu prezentace života, osudů a názorů Čechů¹ žijících v Rakousku, zejména pak ve Vídni, včetně promítnutí důvodů odchodu do Vídně. Noviny vychází od roku 1946 pod patronací Menšinové rady české a slovenské větve v Rakousku². Jako orgán české menšiny tvořily Vídeňské svobodné listy³ důležitou součást kulturního života, ať už z hlediska informačních zdrojů, povědomí o ČSR anebo z hlediska národní sounáležitosti.

Tato práce je vymezena oblastí Vídně a Rakouska. Společný rámec pro tyto oblasti tvoří problematika národnostních menšin. Jak to tedy bylo v případě vídeňských Čechů a Slováků? Měli zájem na udržování pouta s Československem, anebo na svou domovskou zemi zanevřeli po politických zvratech? Jakým způsobem se Vídeňské svobodné listy snažily československou menšinu prezentovat? Jak je Rakousko přijalo a jak se zde cítili?

Hlavní vědecká otázka je stanovena jako způsob vyjádření se Vídeňských svobodných listů ke klíčovým událostem historických milníků. Sekundární otázka potom řeší, jakou roli plnily tyto noviny v životě československé menšiny, jaké si stanovily úkoly a jak se jim dařilo plnit jejich poslání.

Cílem práce je představit vznik a vývoj Vídeňských svobodných listů jako periodika české menšiny, jež prostřednictvím těchto novin prezentovala svoje názory na současné dění, stejně jako postoje ohledně činnosti a rozvoje na rakouském území.

Přestože tématu Čechů ve Vídni se svou publikační činností věnovalo mnoho autorů a stejně tak Vídeňské svobodné listy již byly okrajově zahrnuty do předchozích prací, absence jejich komplexního historického zpracování si žádá rozsáhlejší pozornost, jež jim je udělena v této bakalářské práci.

Téma je aktuální nejenom pro Čechy dosud žijící ve Vídni, ale také z hlediska nedávné migrační krize. Zajímavé ho činí souvislost s repatriací občanů pocházejících z nových států při zániku předchozích státních útvarů.

Schéma práce je následující: Úvodní strany vyplní rozbor současného stavu bádání. Pozornost je věnována dostupné literatuře včetně souvisejících diplomových prací. Není

¹ Potažmo i Slováků, protože ve sledovaném období pocházeli z jednoho státního útvaru – z Československa.

² Dále užívám pojem Menšinová rada.

³ Dále v textu jen VSL.

nezbytně nutné vyjadřovat se ke všem publikacím více či méně příbuzných témat, úvod se snaží pokrýt nejdůležitější díla, případně práce takové, které nejvíce souvisejí s tématem mé vlastní práce.

Přestože stěžejním pramenem, poskytujícím hlavní zdroj pohledů na danou dobu, jsou noviny, práce nebude prezentovat přehled žurnalistického materiálu, typů ani druhů periodického tisku, ani nebude popisovat český tisk ve Vídni.⁴ Definici sociologických pojmů jako migraci a asimilaci, případně historickému vývoji postavení Čechoslováků ve Vídni⁵, se v práci rovněž věnovat nebudu. Témata migrace a tisku jsem se rozhodl nezařadit do obsahu práce z důvodů jejich dostatečného rozpracování předchozí literaturou. Takováto část by tvořila pouze konstatování zjištěného stavu, bez mého přispění novými poznatky k daným tématům.

Práce rozebírá pohled Vídeňských svobodných listů v sedmi tematických kapitolách. Dané kapitoly a jejich témata jsou zvoleny dle chronologické posloupnosti, aby na sebe jednotlivá vypravování logicky navazovala. Postupně se tyto kapitoly zabývají vznikem VSL, reemigrací z Rakouska do Československé republiky, potravinovou krizí, názorovým rozkolem v menšině po roce 1948. Již od roku 1946 je v novinách cítit „stranický“ nádech, včetně slovníku běžně užívaného komunistickými autory. Příkladem může být článek *Ruská pomoc Rakousku*, kde se autor zastává Svazu sovětských socialistických republik a napravuje mediální obraz Rudé armády,⁶ anebo reportáž ze slovanského večera.⁷ Reemigrace a problémy se zásobováním jsou zvoleny pro svou palčivost v dané době. Jako tehdy aktuální témata se přímo dotýkají Čechů ve Vídni a jsou řešeny takřka v každém čísle (minimálně co se týká prvního ročníku).

⁴ Český tisk ve Vídni je dostatečně popsán zde: BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 6–13.

⁵ K této problematice například viz: TICHY, Heinz: *Česká národnostní menšina*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 275–7. O asimilaci hovoří např.: MAYEROVÁ, Věra: *Problematika asimilace vídeňských Čechů ve 20. století (do roku 1989)*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 278–86; BROUSEK, Karl: *Wien und seine Tschechen*, s. 120; přibližný vývoj osídlení menšiny v Rakousku in: KOUDELKOVÁ, Jana. *Češi ve Vídni = Tschechen in Wien*, s. 127.

⁶ *Ruská pomoc Rakousku*. Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 3.

⁷ *Slovanský večer*. Vídeňské svobodné listy, č. 26, 13. 7. 1946, s. 4.

Naskytá se možnost srovnání VSL a konkurenčních Vídeňských menšinových listů⁸, kam přešla část původní redakce po politické roztržce. Přestože by bylo pro objektivnější pohled vhodné zařadit VML do analyzovaných periodik, tato práce srovnání obsahovat nebude. Důvody jsou prosté, práce je zaměřena na subjektivní mediální prezentaci prostřednictvím VSL, detailnější záběr na jiné periodikum by tedy znamenal odchýlení od tématu práce. VML jsou již částečně zpracovány v dílčích pracích.⁹ Dalším důvodem je omezený rozsah práce.

Mezi další témata podkapitol se řadí události roku 1968 a Charta 77. Tematický celek zakončuje pád komunistického režimu v Československu v roce 1989 a následné překonání rozkolu v československé menšině. Struktura následuje schéma „Výstavy k 70. výročí Vídeňských svobodných listů“, nicméně naproti zmíněné výstavě nezasahují do problematiky odboje a popis založení Československého ústředního výboru ve Vídni je pouze okrajový. Rovněž se nezaměřuji ani na detailní působení konkrétních osobností významných pro rok 1977 (například Ladislav Mňačko), z důvodu dostatečného zpracování předchozí literaturou.¹⁰ Časový rozsah je vymezen prvním vydáním Vídeňských svobodných listů v roce 1946 a událostmi roku 1989. Závěrem hodnotím dosažení cílů a zodpovězení vědeckých otázek.

Hlavními výzkumnými metodami uplatněnými v mém přístupu budou metoda analytická a popisná. Dané periodikum je nosné z hlediska pohledu současníků na dobové problémy a jejich řešení, z hlediska historického, ale také kulturního. Prostřednictvím novin lze nahlédnout do života české menšiny ve Vídni, na její spolkovou činnost, kde se naskytá všemožná škála tělovýchovných, uměnovědných či kulturních spolků.¹¹

Co se týká literárního zájmu o Čechy žijící ve Vídni, vzniká již s jejich postupným usazováním. Existují práce mapující přehledově jejich historický vývoj¹² anebo práce soustředící se na dobu Rakouska-Uherska, případně na doby pozdější¹³.

⁸ Dále v textu VML, později je periodikum vydáváno pod změněným názvem *Krajanské listy*.

⁹ Úryvky obou novin a úseky srovnávající jejich reakce obsahuje: BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*.

¹⁰ Více in: STÁRKOVÁ, JANA: *Česká menšina a československý exil po roce 1968 ve Vídni*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 317–9.

¹¹ Spolková činnost hrála roli i v politických rovinách, například při jejich účasti v Menšinové radě české a slovenské větve v Rakousku.

¹² Například *Češi ve Vídni*, KOUDELKOVÁ, Jana: *Češi ve Vídni = Tschechen in Wien*. Brno 2013.

¹³ HAUNER, Milan: *Das tschechische Schulwesen in Wien*. Salzburg 1924.

Stěžejní přehledovou prací je sborník *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*.¹⁴ Tato publikace představuje sondu do problematiky emigrace a reemigrace, asimilace a integrace české menšiny ve Vídni. Autory z obou stran rozdělených táborů vídeňských Čechů, se zastoupením osobností emigrace roku 1968 a signatářů Charty 77, jsou rozebírány kulturní aspekty jako spolky, jazyk, periodika, náboženství anebo také sport. Sborník vznikl jako podklad pro hlubší a komplexnější rozpracování dané tematiky v následujících studiích. Pro doplnění lze využít poněkud starší publikaci *Wien und seine Tschechen*¹⁵ a dále *U nás ve Vídni: vídeňští Češi vzpomínají*,¹⁶ jež tvoří soupis vzpomínek různých životních příběhů zejména nejstarší generace, stranou ovšem nezůstala ani střední věková vrstva ani respondenti účastní školní docházky. Následující publikace se rovněž zabývají československou menšinou a tématy jako reemigrace, případně dění roku 1968 a 1977. Jsou jimi *Vídeňští Češi včera a dnes: úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*¹⁷ a *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*.¹⁸ Jelikož hlavní úseky práce respektují rozvržení již zmíněné výstavy k 70. výročí Vídeňských svobodných listů, nemohu opomenout ani katalog k výstavě vydaný Menšinovou radou české a slovenské větve v Rakousku.¹⁹ Výstava a posléze i katalog sledovaly linku bodů důležitých pro českou menšinu a často i pro svět, příkladem může být konec druhé světové války, rok 1948, 1968 apod. Publikaci *Přišli jsme odjinud: kniha rozhovorů s Čechy a Slováky v Rakousku*²⁰ jsem sice ve své práci nevyužil, zájemce o danou problematiku v ní však může nalézt záznamy rozhovorů s pamětníky. K zobrazení vztahu Čechů a Rakušanů je možné využít publikaci

¹⁴ BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien 2006.

¹⁵ BROUSEK, Karl. M.: *Wien und seine Tschechen*. München 1980.

¹⁶ BALHAR, Jan – KLOFEROVÁ, Stanislava – VOJTOVÁ, Jarmila: *U nás ve Vídni: vídeňští Češi vzpomínají*. Brno 1999.

¹⁷ VALEŠ, Vlasta: *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der Tschechischen Volksgruppe in Wien = Vídeňští Češi včera a dnes: úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*. Praha 2004.

¹⁸ VALEŠ, Vlasta. *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století: Praha, Clam-Gallasův palác, 20. prosince 2001 - 31. března 2002 = Zu Hause in der Fremde: Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert: Prag, Clam-Gallas-Palais, 20. Dezember 2001 - 31. März 2002*. Praha 2002.

¹⁹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů: 1946-2016: katalog k výstavě*. Wien 2016.

²⁰ BRANDEIS, Marie. *Přišli jsme odjinud: kniha rozhovorů s Čechy a Slováky v Rakousku = Wir kamen von Anderswo: Interviewbuch mit Tschechen und Slowaken in Österreich*. Praha 2003.

Rakušané a Češi: svárlivé příbuzenství.²¹ Dále existuje datový historický přehled českého přistěhovalectví ve Vídni, obsahuje kratší kapitoly zaměřené na školství, emigraci či politickou scénu.²²

Jako další vrstvu dosud dostupného stavu bádání je nutné uvést diplomové práce, kterých vyšlo poměrně nezanedbatelné množství. Mezi ty, jež zde nemohu opomenout, se řadí práce *Vídeňští Češi po 40 letech: Národní identita a integrační proces v naraci českých uprchlíků po roce 1968*.²³ Práce mapuje českou menšinu v období roku 1968 a 1977, jejich integrační proces a začlenění do rakouské společnosti. Integrací Čechů emigrujících do Rakouska v období po sovětské intervenci se zabývá také *Kulturní identita českých emigrantů z let 1968 a 1969 ve Vídni*²⁴. Autorka Jana Kadlecová se zaměřuje na terénní výzkum formou tázání respondentů žijící v cílovém období. Odchodem a integrací československých občanů do Rakouska (rovněž v době sovětské intervence) se zabývá Iva Linková v *Tschechische Emigranten in Wien und ihr Assimilationsprozess*.²⁵

Téma českého přistěhovalectví do Rakouska, respektive Vídně, se stalo určujícím pro žurnalistickou práci Moniky Bukáčkové s názvem *Doma u sousedů (soubor publicistických textů pro týdeník Dotyk)*²⁶. Empirická část práce se soustředí na časopis Dotyk. V pěti publicistických textech zkoumá tento časopis na základě rozhovorů se členy redakce. Dvojice německy psaných diplomových prací podává a rozšiřuje škálu nynějšího vědeckého výzkumu. Jedná se o práci Lucie Bušové *Die Tschechen und andere Minderheiten in Wien*²⁷, jež podává základní informace související s životem české menšiny ve Vídni a *Die Tschechen in Wien – Ausbildung und Arbeit*²⁸, jejímž autorem je Jaroslav Kotrba. *Die Tschechen in Wien* pohlíží na

²¹ PAYRLEITNER, Alfred. *Rakušané a Češi: svárlivé příbuzenství*. Přeložil Pavel VÁŇA. Brno 2003.

²² KOUDELKOVÁ, Jana. *Češi ve Vídni = Tschechen in Wien*. Brno 2013.

²³ HAVÁČ, Ondřej. *Vídeňští Češi po 40 letech: Národní identita a integrační proces v naraci českých uprchlíků po roce 1968*. Brno 2012. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

²⁴ KADLECOVÁ, Jana: *Kulturní identita českých emigrantů z let 1968 a 1969 ve Vídni*. Olomouc 2013. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

²⁵ LINKOVÁ, Iva: *Tschechische Emigranten in Wien und ihr Assimilationsprozess*. Brno 2018. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

²⁶ BUKÁČKOVÁ, Monika: *Doma u sousedů (soubor publicistických textů pro týdeník Dotyk)*. Brno 2015. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

²⁷ BUŠOVÁ, Lucie: *Die Tschechen und andere Minderheiten in Wien*. Olomouc 2010. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

²⁸ KOTRBA, Jaroslav: *Die Tschechen in Wien – Ausbildung und Arbeit*. Brno 2016. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

danou problematiku ze tří stránek, řeší historii české menšiny, život a práci konkrétních respondentů a školství.

Spolkovým životem se pak zabývají práce *Český ochotnický spolek Vlastenecká omladina ve Vídni v letech 1885-1918*²⁹ z tvorby Stanislavy Hruškové. Tato práce rozebírá divadelní prostor a dramaturgii dosud činného spolku Vlastenecké omladiny v historickém vymezení do konce první světové války. *Vídeňské spolky a organizace určené ke sdružování českých komunit*³⁰ z pera Kateřiny Noskové analyzují jednak historii Čechů a Slováků, ale hlavně činnost jejich nejvýznamnějších spolků.

Lingvistický rozbor němčiny užívané českou menšinou pak poskytuje *Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů*³¹. Práce se zaměřuje zejména na vlivy češtiny ve vídeňské němčině. Dílo Michaely Skopalové s názvem *Zweitspracherwerb und soziale Integration der Angehörigen der tschechischen Volksgruppe in Wien*³² se soustředí kromě integrace přistěhovalých Čechů také na osvojování němčiny jako druhého jazyka.

²⁹ HRUŠKOVÁ, Stanislava: *Český ochotnický spolek Vlastenecká omladina ve Vídni v letech 1885-1918*. Olomouc 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

³⁰ NOSKOVÁ, Kateřina: *Vídeňské spolky a organizace určené ke sdružování českých komunit*. Pardubice 2009. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

³¹ RYKLOVÁ, Štěpánka: *Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

³² SKOPALOVÁ, Michaela: *Zweitspracherwerb und soziale Integration der Angehörigen der tschechischen Volksgruppe in Wien*. Brno 2013. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

1. Konec druhé světové války a vznik Vídeňských svobodných listů

Vláda nacismu v Rakousku způsobila české menšině citelné ztráty.³³ Nacisté systematicky likvidovali spolkové činnosti a školství menšiny. Po osvobození vytanuly na povrch nové otázky, se kterými se menšina musela vyrovnat. Jednou z nich byla reemigrace, kvůli níž nemělo být menšinových novin ani zapotřebí. Zároveň byl problém s nedostatkem novinového papíru, proto snahy o obnovení menšinového tisku na čas ustoupily stranou. I přes tyto nesnáze bylo nutné informovat o zásadních otázkách v menšině, především o reemigračním procesu, ale také o dění v Československu. Některé politické strany začaly uvažovat o obnoveném vydávání vlastních novin. To se podařilo realizovat až v lednu 1946, kdy se československé sekci Komunistické strany v Rakousku (podrobněji bude československá sekce popsána v kapitole o rozkolu) podařilo získat úřední povolení pro týdeník Svobodné listy. Komunisté zároveň nabídli periodikum jako společný orgán celé menšiny. Týdeník Vídeňské svobodné listy začal vycházet od 26. ledna 1946. Měl hájit zájmy menšiny a hovořit k ní jako k celku. Byl kladen důraz na jednotu menšiny bez ohledu na stranickou či spolkovou činnost.³⁴

³³ Obětím války jsou věnovány například články: *Převezení popravených českých mučedníků do vlasti*. Vídeňské svobodné listy, č. 9, 16. 3. 1946, s. 3; *Památce našim padlým hrdinům*. Vídeňské svobodné listy, č. 23, 29. 6. 1946, s. 1.

³⁴ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 20–22.

2. Reemigrace do Československa v letech 1945–1949

K plánům československé exilové vlády na poválečné uspořádání patřilo řešení problému národnostních menšin jejich přesunutím. Účelem bylo zjednodušení národnostního složení Československé republiky. To bylo vyústěním dobových nálad, které vyjádřil časopis Český kurýr již při okupaci:³⁵ „*Chceme zase společný stát Čechů a Slováků, ve kterém by místo menšin německé a maďarské byli soustředěni i naši krajané rozptýlení v cizině.*“³⁶ Po obnovení ČSR na schůzi předsednictva vlády 19. května 1945 konstatoval poslanec Machát věrnost vídeňských Čechů svému národu. Současně vyjádřil vůli k přesídlení do Československa, aby (mimo jiné) „*nahradili Němce, kteří jako živel nepřátelský musí tuto zemi opustit.*“³⁷³⁸

Nejenom Československá republika projevovala úmysl k reemigraci menšin. Vysídlování obyvatel národnostních menšin probíhalo i u jiných států východní a střední Evropy. V poválečném období docházelo k masovým migracím po celé Evropě.³⁹ Tento jev lze považovat za přímý následek válečných událostí. Touha předejít dalšímu konfliktu vyvolanému „zastáváním“ se obyvatel určité národnosti, žijící v jiném státě, tak jak to v počátku druhé světové války učinilo Německo, vedla ke snaze vytvářet pokud možno národnostní státy bez menšin jiných národů.

Úsilí o reemigraci Čechů ve Vídni jsou patrná již od prvního čísla VSL z roku 1946. František Strnad⁴⁰ informuje o nutnosti poskytovat důležité pokyny, jež byly dříve rozesílány formou dopisů, prostřednictvím novin. Tento požadavek byl plněn prostřednictvím nově vzniklých VSL, jež se staly hlavní informační platformou vídeňských Čechů.

Vidina států bez národnostních menšin je patrná dále v textu: „*V Zemském národním výboru nám řekl jeho první předseda, že se pomýšlí na odsun národních menšin. ,Vy se vrátíte*

³⁵ VACULÍK, Jaroslav: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 40.

³⁶ Český kurýr, 9. 5. 1940.

³⁷ HEROLDOVÁ, Iva: *Reemigrace Čechů z Rakouska po 2. světové válce*. In: *Češi v cizině 4*, Praha 1989, s. 228.

³⁸ Více k reemigraci z Rakouska: VACULÍK, Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 86; HEROLDOVÁ, Iva: *Reemigrace Čechů z Rakouska po 2. světové válce*. In: *Češi v cizině 4*, Praha 1989, s. 228.

³⁹ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 287.

⁴⁰ STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 1.

domů, říkali nám všude s přízvukem samozřejmosti.⁴¹ Návrat Čechů a Slováků ze zahraničí byl součástí rozsáhlé osidlovací akce. Jejím účelem bylo v poválečném Československu nahradit dva a půl milionu Němců odsunutých převážně z pohraničních oblastí.⁴² VSL podávají informaci ohledně úmyslu vrátit se do vlasti jakožto souhlasné stanovisko menšiny v Rakousku a vládnoucích kruhů Československé republiky.⁴³

Na prvním místě se při osidlování počítalo s domácím obyvatelstvem, pro možnost usadit se v pohraničí rychle a na trvalo. Pro časovou a finanční náročnost se tedy na zahraniční Čechy a Slováky cílilo až sekundárně. V tisku a na letácích se již od konce války objevovaly výzvy k návratu krajanů, případně nabídky pomoci.⁴⁴ Deklaratorní prohlášení o pomoci lze zaznamenat také od přednosta repatriačního úřadu, kterým byl ministr Bečko: „*Budeme budovat národní stát! Češi a Slováci ze zahraničí se budou vracet domů. Budeme jim přitom všemožně pomáhat!*“⁴⁵

Mezi nabídky československé vlády patřil příslib úhrady dopravních výloh, sociální pojištění, zaopatřovací platy, finanční úlevy.⁴⁶ Vláda se tímto snažila motivovat krajany k přesunu do vlasti, což se postupem času dařilo stále méně.

Přesídleným reemigrantům bylo slíbeno rovnocenné postavení s domácím obyvatelstvem, spolu se zachováním všech nároků (zmíněné výdaje, sociální zajištění) a zařazením do výrobního procesu dle svých znalostí a povolání.⁴⁷

Není žádným překvapením, že VSL svým projevem dokládají obtíže v životě běžného člověka po skončení války.⁴⁸ V době přímo po válce bylo nejtěžší práce nejvíce. Musela proběhnout oprava pouliční dráhy, poštovní dopravy a telefonního spojení. Všechny tyto oblasti, včetně zásobování a provozu vlakové dopravy, byly skrze válečné události zničeny a uvedeny mimo provoz.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 287-8.

⁴³ *Co dělá menšina? Kolik nás již ubylo?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 3.

⁴⁴ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 287-8.

⁴⁵ STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 1.

⁴⁶ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*, s. 150.

⁴⁷ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 290.

⁴⁸ STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 2.

Stav infrastruktury byl všeobecně špatný ve válkou postižených částech Evropy, a to vlivem leteckých náletů spojenců či německé armády, která se snažila krýt si ústupovou cestu ničením komunikací (železniční tratě, mosty⁴⁹). Destrukci neunikly ani průmyslové podniky, zničené opět jako následek válečných událostí. Bylo tedy nutné zajistit dostatečnou pracovní sílu pro obnovení infrastruktury a průmyslu.

Z těch důvodů byl z české strany zájem zejména o reemigraci dělníků a osob ochotných pracovat v námezdním poměru. Všechny zastupitelské úřady měly informovat krajanů o potřebě zaplnit pracovní pozice nutné pro průmysl a zemědělství, o něž nebyl zájem u domácích osídlení. Tato žádost ministerstva zahraničních věcí o námezdní pracovní síly pramenila ze snahy o naplnění dvouletého plánu pro hospodářskou obnovu země.⁵⁰ Tento dvouletý plán, tedy tzv. dvouletka, byl plán pro výstavbu a obnovu hospodářství v Československé republice v letech 1947 a 1948. Jeho cílem bylo překročit průmyslovou výrobu o 10 % oproti roku 1937. Plán počítal s investicí 70 000 miliard Kčs.⁵¹ Dvouletka byla prvním ze série direktivní zásahů do ekonomiky, následovaly pětileté plány.⁵²

VSL jakožto orgány Menšinové rady hojně reflektovaly nabídky zaměstnání v ČSR a poskytovaly informace o nich prostřednictvím oznámení a rubrik k tomu určeným⁵³. Příkladem lze uvést nabídky pro strojní dělníky do Klášterce nad Ohří s možností zaškolení, montéry a mechaniky do Teplic anebo dřevařský podnik v Černé hoře hledající 10 truhlářů a 10 řezbářů pro vývozní zboží z února 1946. Ze stejné doby je poté i nabídka pro udělení živnosti „krajanům všech povolání bytem ve Vídni“.⁵⁴ V této době byl zájem jednak o dělníky různých profesí (zámečníky, soustružníky), ale také o zemědělské pracovníky.⁵⁵ V srpnu 1946 byl stále zájem o dělníky ve strojních profesích, jako jsou brusiči, soustružníci či seřizovači.

⁴⁹ VSL uvádějí například mosty přes Dunaj i Dunajský kanál, které byly poškozeny nebo přímo strženy. In: STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 2.

⁵⁰ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 292.

⁵¹ zákon č.192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu, ve znění zákona č. 192/1946 Sb. Účinném ke dni 29. října 1946

⁵² Více ke dvouletkám BURGET, Antonín: *Zemědělská dvouletka a postavení rolnictva v českých zemích*. In: *Vědecké práce Zemědělského muzea* 28, 1989/1990, s. 85–111.

⁵³ rubriky „Reemigranti, pozor!“, „Co dělá menšina“.

⁵⁴ *Reemigranti pozor!* Vídeňské svobodné listy, č. 5, 23. 2. 1946, s. 4.

⁵⁵ Nabídka zaměstnání pro šafáře s rodinou. In: *Reemigranti pozor!* Vídeňské svobodné listy, č. 8, 16. 3. 1946, s. 4.

Neopadnul zájem o drobné živnosti v zahradnictví, textilnictví ani o truhlářské práce.⁵⁶ Nabídek k práci je možné si všimnout po celou dobu reemigrace, zejména v roce 1946, poté zaznamenaly deklinující tendence. Noviny upozorňují také na možnost výměny domů, pozemků apod.

Přestože VSL nezapomínají na Čechy žijící v Rakousku mimo Vídeň⁵⁷, v roce 1947 si delegace zástupců československých ministerstev stěžovala na Československý ústřední výbor ve Vídni (dále ČSÚV), protože opomíjí nábor dělníků pro stavební průmysl a zemědělství z oblastí mimo Vídeň. Výtka se vztahovala na nedostatek reemigrovaných námezdních sil zejména z úseku hornického průmyslu, stavebních hmot, skla, keramiky, textilu, ale také zemědělství a lesnictví.⁵⁸ Naskýtalo se využít chudé dělníky z krajanských kolonií v Innsbrucku, Štýrském Hradci a Linci.⁵⁹

Nyní se pokusím představit, jak byla reemigrace institucionálně zajištěna. Dalším rozebíraný aspekt zde tvoří dokumentace osob vracejících se do vlasti včetně pohledu VSL. V dubnu 1945 se stal zastřešující organizací všech českých spolků Československý komitét ve Vídni. Později z něj byl vytvořen Československý ústřední výbor ve Vídni. Tento výbor ustanovil okresní výbory ve všech vídeňských okresech a mimo Vídeň místní výbory. Hlavním posláním ČSÚV se stala příprava s následným provedením reemigrace.⁶⁰

ČSÚV byl ustanoven hned po skončení bojů ve Vídni 27. dubna 1945. Jakožto pokračovatel prvorepublikové menšinové rady zastřešoval vídeňské menšinové spolky. Členy tvořili zástupci stran národněsocialistické, sociálnědemokratické, komunistické a lidové, spolu se zástupci spolku České srdce, mládeže a osvobozených politických vězňů.⁶¹⁶²

Krátce po osvobození se československá vláda rozhodla pozvat zástupce vídeňských Čechů do Prahy. V jejich čele stanul Antonín Machát. Na schůzi měli projednat poměry v menšině a její přesídlení. Antonín Machát předsednictvo vlády informoval o úmyslu

⁵⁶ *Reemigranti, pozor!* Vídeňské svobodné listy, č. 29, 10. 8. 1946, s. 3.

⁵⁷ Kontakt s nimi mohl být navázán až později, se dle VSL zapojovali do celkového dění. In: STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 2.

⁵⁸ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 293.

⁵⁹ Národní archiv v Praze, fond ČÚZ 1945-1948, karton 84, *Zápis ze schůze*.

⁶⁰ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 288-9.

⁶¹ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 18.

⁶² Více k ČSÚV in: VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009, s. 150.

vídeňských Čechů vrátit se do vlasti a o jejich stávající loajalitě. Krajané ve Vídni v počtu 50–60 000 osob měli být přesunuti rychle a natrvalo.⁶³

O delegacích k předsedovi vlády ČSR (k němuž se dostavila 19. května 1945), poté i k prezidentu republiky (24. května 1945) obeznámilo čtenáře první poválečné číslo VSL⁶⁴. Jak jsem již popisoval, jejich cílem bylo v první řadě vyjádřit úmysl o přesunu krajanů zpět do vlasti. Kromě nich reflektují VSL například také delegaci Československého ústředního výboru ve Vídni vedenou por. Josefem Pojarem, která blahopřála ministru školství Zdeňku Nejedlému k 68. narozeninám.⁶⁵ Prezident republiky přijal jako další delegaci českých rolníků, jež dorazili do Prahy o rok později. Prezident E. Beneš delegaci ujistil o své plné pozornosti k probíhající reemigraci, s pokračující snahou ji co nejvíce urychlit.⁶⁶ Jak potvrzují VSL v následujícím čísle, podrobná zpráva o rolnické delegaci u presidenta ČSR byla vyslechnuta s patřičnou pozorností na schůzi českých rolníků.⁶⁷ VSL se v tomto kontextu vyhrazují proti nepřesnému toku informací z rakouských časopisů a rozhlasu, které zaměnily „rolnickou delegaci“ za „dělnickou delegaci“, a rovněž proti domnělému návratu českých reemigrantů zpět do Rakouska.⁶⁸

Dalším příkladem je deputace českých zemědělců z Rakouska u prezidenta E. Beneše, uvedená Antonínem Machátem.⁶⁹ Můžeme si povšimnou různorodější sociální skladby osob zainteresovaných nejenom v reemigraci, ale i ve snaze vypravit se do ČSR za politickou agitací.

O velikonočních svátcích se Machát vrátil do Vídně. Řídil zde schůzi reemigračního výboru, jež se odvíjela v duchu jeho pozitivních zkušeností s jednáním s orgány Československé republiky. VSL prezentují Machátův pohled, dle kterého je všude „*dobrá vůle a snaha, usnadnit krajanům návrat do osvobozené vlasti*“.⁷⁰ Současně je čtenářům částečně poskytována odpověď na otázku, jak pokračuje organizace stěhování a jak vlastně

⁶³ Národní archiv v Praze, fond Reemigrační kancelář rakouských Čechů a Slováků (RKRCŠ), Karton 2, *Reemigrace z Rakouska 1945-1948. Rok činnosti 16. 5. – 31. 5. 1946.*

⁶⁴ STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 1.

⁶⁵ *Delegace vídeňských Čechů u ministra Nejedlého.* Vídeňské svobodné listy, č. 5, 23. 2. 1946, s. 2.

⁶⁶ *Delegace českých rolníků u pana presidenta republiky v Praze.* Vídeňské svobodné listy, č. 7, 9. 3. 1946, s. 2.

⁶⁷ *Schůze českých rolníků.* Vídeňské svobodné listy, č. 8, 16. 3. 1946, s. 3.

⁶⁸ *Rakouské zpravodajství.* Vídeňské svobodné listy, č. 9, 16. 3. 1946, s. 3.

⁶⁹ *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 10, 30. 3. 1946, s. 1.

⁷⁰ *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 14, 27. 4. 1946, s. 1.

probíhá. Nejdříve se spontánně začali stěhovat ti, kteří na to měli dostatek prostředků, a to většinou nákladními automobily.⁷¹ Na vlastní pěst se přestěhovalo 1538 osob, někteří do severního pohraničí a do vnitrozemí, většina na jižní Moravu.⁷² Mladí a nemajetní lidé dopadli lépe, pokud přišli dříve. Mohli si ještě vybírat, a měli tudíž výhodu oproti pozdějším příchozím.⁷³

Vlaky byly vypravovány nejdříve do Čech, později začaly být organizovány i vlakové transporty na Moravu, kde byly největší reemigrační stanice ve Znojmu, Brně a ve Svitavách. Dále je podána informace o odbavování reemigračních vlaků. Přednost mají skupiny cestující do stejného místa, vykládání a překládání zavazadel totiž značně zdržuje celý proces.⁷⁴

První vlak s reemigranty dorazil do Prahy dne 28. září 1945. VSL oznamují, že: „Výpravu uvítal předseda vlády a zástupci úřadů i občanstva.“⁷⁵ Tento vlak o 32 vagónech, doprovázený oddílem četníků, dopravil do ČSR 600 reemigrantů. O administrativní náležitosti se postaralo Ministerstvo dopravy ve spolupráci s Ministerstvem sociální péče ČSR. Vlak byl ozdoben vlasteneckými nápisy jako „Vídeňští Češi se vracejí domů“ anebo „Země česká, domov můj“.⁷⁶ Do konce roku 1945 z Rakouska přijely 4 vlaky a celkově se v tomto roce vrátilo 5 471 krajanů (1 538 neorganizovaně).⁷⁷ VSL poskytují informaci o vystěhování 1 354 rodin, tzn. 3 320 osob, k datu 26. ledna 1946. V tomto počtu není započítán první repatriační vlak⁷⁸ ani rodiny či jedinci stěhující se svými vlastními prostředky.⁷⁹

Přestože se stále vyskytovali krajané se zájmem o stěhování, těžiště reemigračního procesu zůstalo v roce 1945. Následující rok byla situace stále méně příznivá, ať už z důvodu obsazenosti pracovních postů u živnostníků nebo zdlouhavého přidělování konfiskátů a státního občanství. Mnoho krajanů se proto rozhodlo zůstat v Rakousku. Znovu se zaměřili na

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Národní archiv v Praze, fond Československý ústav zahraniční (ČÚZ), karton 88, *Reemigrace z Rakouska, dosavadní výsledky a další vyhlídky*, s. a.

⁷³ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien 2006, s. 291.

⁷⁴ *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 14, 27. 4. 1946, s. 1.

⁷⁵ STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 2.

⁷⁶ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien 2006, s. 291.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Již zmíněných 600 osob.

⁷⁹ *Co dělá menšina? Kolik nás již ubylo?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 3.

obnovu menšinového života. V rámci spolkové a kulturní činnosti začaly znovu fungovat české školy, bohoslužby v národním jazyce apod. Vídeň začínala znovu ožívat a stejně tak to bylo znát i na české Vídni.⁸⁰

V roce 1947 se počet přestěhovaných rakouských Čechů stále zmenšoval, až byla koncem října reemigrace de facto ukončena. Reemigrační komise byla odvolána, pokračovalo jenom individuální stěhování.⁸¹ Od 28. září 1945 do konce roku 1947 se podařilo vypravit 24 vlakových souprav spolu se souběžnou přepravou na nákladních vozech. K datu 15. června 1949 celkově reemigrovalo 11 065 osob.⁸² Reemigrační komise, dle dokumentu *Reemigrace z Rakouska, dosavadní výsledky a další vyhlídky*, uvádí srovnatelný počet 10 862 osob od května 1945 do konce roku 1947.⁸³ *Konečná zpráva o provádění reemigrace Čechů a Slováků z Rakouska* uvádí návrat 11 117 osob z Rakouska do Čech, a to od května 1945, přičemž vydána byla 20. března 1950.⁸⁴

Podle pozdějších údajů pocházejících z Československého ústavu zahraničního se z Rakouska vrátilo cca 16 000 osob. ČSÚV fungoval do roku 1949 a věnoval se starobním důchodům, náhradám za majetek v Rakousku a obdobným aktuálními otázkám. Budoucí reemigrace se měla organizovat až po uzavření mezistátní smlouvy s Rakouskem. K její realizaci ovšem nikdy nedošlo.⁸⁵

VSL informují nejenom o počtu těch, kteří se vrátili do Rakouska, ale navíc o podmínkách a povinnostech těch, kteří se chtěli na cestu teprve vydat. Bylo třeba mít dostatečné finanční zajištění pro celý proces a VSL upozorňují, že: „*Repatriační kanceláře však nejsou bankovními ústavami a vyhověti nemohou. Proto, necht' každý, kdo se odhodlá k cestě ČSR, opatří si dříve potřebné informace o možnostech získání peněz a nemá-li jich, ať raději zůstane doma!*“ Toto upozornění bylo vydáno po žádostech o pomoc k ČSÚV, kam se

⁸⁰ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 292-3.

⁸¹ Tamtéž, s. 294.

⁸² BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 22.

⁸³ Národní archiv v Praze, fond Československý ústav zahraniční (ČÚZ), karton 88, *Reemigrace z Rakouska, dosavadní výsledky a další vyhlídky*, s. a.

⁸⁴ Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo práce a sociální péče (MPSP), karton 36.

⁸⁵ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe. Wien 2006, s. 294-5.

hlásili cestující bez dostatečných prostředků.⁸⁶ Upozornění na dostatečné finanční zajištění je zopakováno v osmém čísle VSL⁸⁷, kde jsou dále upřesněny některé okolnosti ohledně výměny peněz, dokladů k případnému návratu anebo možnosti půjčení „malého obnosu peněz“ na zelenou průkazku. Je zde apelováno na osvětu a informovanost stěhujících se krajanů, aby zbytečně nedocházelo k nedorozuměním a průtahům v celém procesu. Každý měl mít předem připravené potřebné doklady pro vycestování stejně tak jako zajištěné finanční prostředky, případně aktuální informace ohledně výměny peněz. Repatriační stanice k tomu totiž nebyly vybaveny. Nyní je nezbytné objasnění otázky, jaké průkazy a osvědčení byly nutné k absolvování reemigrace?

Pro vycestování a následnou reemigraci bylo nutné opatřit si všechna náležitá povolení. Cestující musel mít platný rakouský pas, zvláštní vízum od rakouských úřadů (pro jednu nebo více cest) a vízum českého velvyslanectví ve Vídni, udílené po předložení zelené legitimace československého ústředního výboru ve Vídni.⁸⁸

Tyto průkazy byly vydávány jako osvědčení o národní a politické spolehlivosti. Existovaly tři typy: zelená průkazka A, průkazka B a osvědčení loajality. Průkaz typu A byl vydáván Čechům a Slovákům, u kterých byl ověřen původ, dostatečná znalost mateřského jazyka, postoj k ČSR a chování v době okupace. Dále byly zjišťovány podrobnosti ohledně školní docházky, výchova dětí v rodině a přiznání se k národnosti při sčítání lidu. Rakouští státní občané si ji mohli zařídit, pokud se v době války hlásili k české národnosti, což byl důvod, proč nemohli být naverbováni německou armádou. Tento průkaz měl charakter reemigračního dokladu a nebyl vydáván osobám, které požádaly o rakouské státní občanství po roce 1945.⁸⁹

Tisk varuje případné reemigranty s československým státním občanstvím o nutnosti mít československý pas, protože rakouské ani spojenecké úřady již neuznávají zelené legitimace jako náhrady cestovních průkazů.⁹⁰ Ačkoliv československým úřadům takovýto doklad stačil, jsou registrovány případy, kdy byly zelené kartičky nedostatečné, oficiálně by ovšem měly být hodnoceny jako dostatečný doklad.⁹¹

⁸⁶ *Co dělá menšina? Bez peněz necestujte!* Vídeňské svobodné listy, č. 4, 16. 2. 1946, s. 3.

⁸⁷ *Co dělá menšina? Bez peněz necestujte!* Vídeňské svobodné listy, č. 8, 16. 3. 1946, s. 3.

⁸⁸ *Pasy a visa.* Vídeňské svobodné listy, č. 7, 14. 2. 1948, s. 3.

⁸⁹ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*, s. 151.

⁹⁰ *Pasy a visa.* Vídeňské svobodné listy, č. 7, 14. 2. 1948, s. 3.

⁹¹ *Reemigranti, pozor!* Vídeňské svobodné listy, č. 11, 6. 4. 1946, s. 4.

Druhým typem byl průkaz B. Jeho vydání nebránila činnost v německé armádě, mohli ho však obdržet pouze ti (byl zřizován i Čechům rakouské státní příslušnosti), kteří mohli doložit, že nebyli vyznamenáni a nenastoupili dobrovolně. Osvědčení loajality se vydávalo osobám sice nesplňujícím daná kritéria, ale chovajícím se nezávadně po národní a politické stránce. Tato osvědčení sloužila pro vydávání potravin z ČSR a původně sloužila k žádosti o vydání propustky ke vstupu do ČSR. Pokud krajan po roce 1945 zažádal o rakouské státní občanství, mohla mu být vydána ještě průkazka M, jež sloužila jako doklad příslušnosti k české menšině na území Rakouska.⁹²

Osob starších 14 let bylo prověřeno 28 116, z toho 24 965 připadlo na průkazku A, 2 686 na průkaz B, 432 osob získalo osvědčení loajality a 33 osob průkazku M. Na 20 000 průkazek, což byla většina z celkového počtu, bylo vydáno v průběhu roku 1945. Poslanec Machát oznamoval: „*Ve Vídni jsou přípravy k repatriaci ve velkém slohu úplně hotovy. Tisíce krajanů je přezkušováno co do národní a politické spolehlivosti a vydána jim osvědčení. Svobodní již odjeli do vlasti a nastoupili místa. O návrat do vlasti se hlásí více krajanů, než jsme počítali.*“⁹³

Nyní víme, kolik Čechů se v daném období vrátilo do Rakouska a jaké podmínky museli splňovat. Nasnadě je otázka, jak se navrátilší cítili ve své vlasti? VSL prezentovaly pocity jednoho z reemigrantů díky jeho dopisu zaslanému do redakce: „*Vede se nám dobře a už takřka na Vídeň zapomínáme. Máme hezký domek a asi 10 000 čtver. metrů půdy, pastvinu se zahradou. Měli jsme hodně ovoce. (...) když si chci přilepšiti, mohu pomáhat zdejšími osídlencům. Máme kozu, ovci a drobné zvířectvo. Kdybychom chtěli, dostali bychom i krávu, ale na to jsme již staří, bylo by to pro nás moc práce. (...) Na zimu si mohl každý připravit zásoby, a to i paliva. (...) Zdejší kraj je bohatý na zahradní i lesní ovoce. (...) Jak se máte ve Vídni? Pozdravuji naše krajany a volám je k návratu do vlasti. Já jsem sám byl ve Vídni 39 roků, neměl jsem se tam zle, ale sebe lepší cizina nenahradí vlast a rodnou hroudu. Jsme zde plně spokojeni a nepřejeme si nic jiného než stálého zdraví. Proto, kdo má chuť, odvalu a možnost návratu, ať dlouho neváhá, neboť zde se má ten poslední pastevec lépe než dobře postavený zřízenec ve Vídni.*“⁹⁴

Nový domov tato rodina našla na Šumavě, ne ve všech případech se ale podařilo rakouské krajany úspěšně přestěhovat. Zveřejnění pozitivní zprávy z domova mohlo být

⁹² VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*, s. 151.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ *Co dělá menšina? Bez peněz necestujte!* Vídeňské svobodné listy, č. 2, 10. 1. 1948, s. 3.

spojeno se snahou zlepšit představu o reemigraci jako takové a motivovat další krajany do vystěhování.

Ve vedení ČSÚV totiž vyvstávalo přesvědčení, že zájem o přesun do ČSR mezi příslušníky upadá. VSL tak měly co nejvíce reflektovat praktické otázky spojené s reemigrací, jako je volné bydlení, živnosti a pracovní místa. Šéfredaktor Pakosta měl vést dané periodikum „obsahově hutně a bohatě“.⁹⁵

Nehledě na to existovaly i případy návratu reemigrantů zpět do Rakouska. Neutěšená sociální situace, jako část motivace vrátit se do Československa, byla v mnohých případech také motivací z Československa zase odejít. Již v roce 1946 se vyskytovaly problémy s umisťováním řemeslníků a živnostníků, protože ve větších městech už byla obsazena většina pěkných živností. Také někteří rolníci uvažovali o návratu zpět do Rakouska. Týkalo se to zejména vlastníků větších pozemků (40–60 ha), kteří nebyli spokojeni s omezenými přídělky v pohraničí, většinou o rozloze 13 a 20 ha.⁹⁶

VSL si například stěžují, že rakouské reakce na *zprávu československé tiskové kanceláře o slyšení deputace českých zemědělců z Rakouska u pana presidenta doktora Edvarda Beneše* jsou nepřesné a uvádějí mylné informace.⁹⁷ V kontextu vracejících se krajanů chci upozornit právě na zmínku stížnosti, uvádějící návrat „mnohých“ ze čtyř tisíc reemigrantů, kterou VSL považují za zveličenou. Dle VSL šlo pouze o ojedinělé případy.

Požadavky z československé strany na pracovní síly stále trvaly, podmínky pro umisťování řemeslníků se ale nezlepšily. I přes snahu situaci řešit a uspořádání porady o emigraci z Rakouska za účasti Ministerstva sociální péče, Ministerstva národní obrany, Osídlovacího úřadu a Československého ústavu zahraničního se množily případy návratu do Vídně. Příznivý vliv na další emigraci neměl ani politický stav ČSR po únoru 1948.⁹⁸

Je nutné podotknout, že nejenom Československo se snažilo o návrat menšin do jejich domovských oblastí, a i tato skutečnost byla reflektována tiskem. Významné pro krajany ve Vídni anebo pro ty, kteří se již přestěhovali zpátky do Čech, byly přesuny obyvatel z jiných území pro zátěž, jež takové stěhování způsobovala, ale hlavně proto, že se vylidnil prostor

⁹⁵ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 22.

⁹⁶ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien 2006, s. 291.

⁹⁷ *Co bude se stěhování?* Vídeňské svobodné listy, č. 10, 30. 3. 1946, s. 1.

⁹⁸ HEROLDOVÁ, IVA: *Reemigrace*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien 2006, s. 294.

v pohraničí, pokud šlo o vystěhování Němců. Zprávy o přesunech jsou patrné například z oznámení „vlaky přivážejí Rakušany a odvázejí Čechy“⁹⁹, dále také co se týká Maďarska,¹⁰⁰ Polska¹⁰¹ anebo odsun Maďarů na Slovensku.¹⁰²

⁹⁹ STRDNAD, František: *Co bude se stěhováním?* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 2.

¹⁰⁰ *I Maďaři provádí odsun Němců.* Vídeňské svobodné listy, č. 1, 26. 1. 1946, s. 4.

¹⁰¹ *Odsun Němců v Polsku.* Vídeňské svobodné listy, č. 9, 16. 3. 1946, s. 2.

¹⁰² *Čs. ministerstvo sociální péče reemigrantům. Přesídlení na Slovensku pokračuje.* Vídeňské svobodné listy, č. 40, 2. 10. 1948, s. 1.

3. Krize v zásobování potravinami

Celý svět po druhé světové válce zaznamenával problémy s logistickou situací výživy obyvatel. Zejména tiskem jsou intenzivně vnímány poválečné obtíže.¹⁰³ Například britská vláda považovala situaci za velice závažnou. Samotní obyvatelé Velké Británie sice netrpěli hladem, nedostatek potravin se u nich ale projevoval ještě dlouhé roky po skončení války, mimo jiné také udržováním potravinových přiděľů. Musíme mít na paměti, že v té době ještě Velká Británie disponovala značným koloniálním panstvím. Pakliže nebyla schopna zajistit uspokojivé podmínky pro samotné obyvatele Britských ostrovů, obyvatelé kolonií měli na seznamu priorit ještě menší hodnotu. Komplikovaná situace se zásobováním potravinami se nedotýkala pouze Evropy, ale představovala světový problém.

VSL reflektují stav informací 150 milionech lidí ohrožených hladem.¹⁰⁴ Hovoří také o vůli Spojených států amerických pomoci ohroženým oblastem. Přetiskem části projevů vedoucích osobností americké politické scény, jako presidenta Trumana, dávají Listy najevo naději vstříc počínání USA. Prostřednictvím rozhlasového proslovu Truman idealisticky prohlásil, že „*pomoc hladovícím národům Evropy a Asie je svatou povinností.*“¹⁰⁵ Výrazy jako svatá povinnost či boží úsilí jsou typické odkazy na protestantskou víru, citelné ve většině z projevů politických představitelů USA. Jako součást Hooverova plánu nabízejí USA kromě vlastního omezení ve spotřebě poskytnutí veškeré přebytečné pšenice. Je to výhodná možnost odprodeje přebytků a zároveň pomoci postiženým oblastem. S ohledem na válečné vzpomínky a pohled na vzrůstající oblibu komunistických stran, lze vnímat i politicko-ideologický apel, kdy se Spojené státy snaží pomoci ekonomicky vyčerpaným oblastem, protože: „*hladovějící jsou špatní žáci demokracie*“.¹⁰⁶

Bývalý prezident USA Herbert Hoover byl pro své předchozí zkušenosti s Německem na konci první světové války pověřen v roce 1946 prezidentem Trumanem ke zjištění potravinových potřeb okupovaného Německa. Hoover uskutečnil několik cest, jejichž výsledkem byly zprávy o stavu zásobování, kritické k okupační politice USA.¹⁰⁷

¹⁰³ *Následky zkrácení přiděľů potravin.* Vídeňské svobodné listy, č. 12, 13. 4. 1946, s. 4.

¹⁰⁴ *150 milionů lidí ohroženo hladem.* Vídeňské svobodné listy, č. 15, 4. 5. 1946, s. 2.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ *Třetina lidstva ohrožena hladem.* Vídeňské svobodné listy, č. 16, 11. 5. 1946, s. 1.

¹⁰⁷ BESCHLOSS, Michael R: *The conquerors: Roosevelt, Truman and the destruction of Hitler's Germany, 1941-1945.* s. 277.

Jedním z důležitých závěrů Hooverových zpráv bylo ustanovení Německa jako motoru evropské hospodářské stabilizace. Tuto myšlenku podporoval generál Clay a ministerstvo války Spojených států, byla ovšem zuřivě napadena ministerstvem zahraničí USA.¹⁰⁸

Britský ministerský předseda Clement Attlee prohlašoval: „vláda učiní vše, aby zamezila tomu, aby dřívější nepřátelé trpěli hladem. Ale požadavky indického lidu stejně jako potřeby osvobozených zemí jsou přednostnější.“¹⁰⁹ Můžeme si tak povšimnout několika logických tendencí. Británie měla největší zájem na zajištění svého vlastního obyvatelstva, poté se soustředila na kolonie a až v následující řadě na osvobozená území. Rakousko jako takové mělo nelehkou pozici, ve které bylo připojeno Hitlerem k Německu za vítání rakouských obyvatel, zároveň ale neproběhlo žádné povstání, jako tomu bylo v Itálii. Proto, ačkoliv nebylo odvěkou součástí Německa, nebylo bráno ani jako osvobozený stát, ale ani jako okupované území. Vídeňští Češi si toho také všimli, ve svém referátu na veřejné schůzi socialistické strany tento stav reflektoval zemský poslanec Jírava: „Ze všech Hitlerem okupovaných zemí se v zahraničí tvořily exilní vlády, jen v Rakousku se tak nestalo, a to je hlavní příčinnou, že na Rakousko je Spojenci pohlíženo jinak.“¹¹⁰ Do jisté míry se to mohlo projevit i na vyživovacích podmínkách.

Příděly potravin v Rakousku v roce 1945 jsou udávány jako jedny z nejnižších na 1 300 kalorií denně (pro srovnání Francie v téže době 2 000 kalorií, lepší situace potom byla v Norsku při 2 500 kaloriích).¹¹¹ V roce 1946 se situace výrazně nezlepšila, v týdnu od 17. do 23. února byl stanoven průměrný denní kalorický příjem pro spotřebitele od 18 do 69 let na 1 315 kalorií,¹¹² což je vzhledem k dnešním doporučeným hodnotám (kolem 2 000 kalorií¹¹³) velice nízká hodnota.

O kritické situaci vypovídá další snižování potravinových dávek. V samotné Vídni byly denní příděly sníženy, a to na pouhých 1 200 kalorií pro normální spotřebitele.¹¹⁴ VSL

¹⁰⁸ HOGAN, Michael: *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*, s. 34–35.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ *Živý zájem o běžné události*. Vídeňské svobodné listy, č. 23, 29. 6. 1946, s. 4.

¹¹¹ *Hospodářské vyživovací potíže*. Vídeňské svobodné listy, č. 6, 2. 3. 1946, s. 3.

¹¹² *Příjem potravin*. Vídeňské svobodné listy, č. 5, 23. 2. 1946, s. 3.

¹¹³ *World Health Organization, Healthy Diet*. In: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/healthy-diet> [cit. 18. 12. 2018].

¹¹⁴ *Snížení potravinových přidělů*. Vídeňské svobodné listy, č. 8, 16. 3. 1946, s. 2.

tak vnímají dopad celosvětového nedostatku jídla na Vídeň a zároveň apelují na vládu pro zlepšení životní úrovně obyvatel, již nedostatek potravin citelně snižuje.

I přes nepříznivé podmínky se redakce pokouší udržet pozitivní náhled na budoucnost, a snaží se tak o mírné ulehčení běžnému čtenáři. V jednom z článků se například zabývá způsoby konzumace hrachu, který je jako jedna z mála druhů luštěnin dostupný.¹¹⁵ Přestože autorovi leze daná luštěnina takřka i ušima, s nadsázkou popisuje důkladné rozvahy, nad její možnou úpravou. Kromě hrachových knedlíků a zcela běžné hrachovky se pak naskýtají poněkud netradičtější recepty jako hrachová omeleta anebo marmeláda. Snaha ulehčit čtenáři tíživou situaci se kromě ironického vyznění projevuje také ve smířlivém konstatování, že je „lepší špatné počasí než žádné počasí“¹¹⁶, tudíž musí být rádi aspoň za to málo potravin, které mají, protože by nemuseli mít žádné. Nabádá tím čtenáře k vytrvání a apeluje na jeho houževnatost. Právě prostřednictvím sebezapření prokazují otužilost a odolnost. Glosa tímto usiluje o zlehčení situace a udržení morálky s tím, že logistické podmínky zásobování brzylepší.

V rámci celkového snižování potravinových dávek byly sníženy příděly chleba, a to o jednu třetinu. Od dubna roku 1946 měly být dodávány potraviny od organizace UNRRA¹¹⁷ do Dolních Rakous a Burgenlandu.¹¹⁸ UNRRA byla mezinárodní organizace sdružující 44 států, založená v roce 1943. Vznikla za účelem pomoci obětem druhé světové války prostřednictvím poskytování paliva, potravin, oděvů, základních a zdravotních potřeb, přístřeší, dopravních prostředků, zdravotního materiálu a základních služeb.¹¹⁹

Později se stav zásob potravin zhoršil na neúnosnou hranici. Starosta Vídně Körner požádal ředitele UNRRA o rychlou pomoc, jinak prý hrozí zhroucení obyvatelstva.¹²⁰ Špatné podmínky se odrážely nejenom ve vzhledu obyvatel Vídně (úbytek tělesné hmotnosti), ale také v dětské úmrtnosti a pracovní morálce zaměstnanců, nejvíce u těch, kteří vykonávali

¹¹⁵ *Melancholické rozjímání o jednom druhu luštěnin*. Vídeňské svobodné listy, č. 7, 9. 3. 1946, s. 2.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ United Nations Relief and Rehabilitation Administration, v překladu Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu

¹¹⁸ *Zkrácení přídělů chleba v dubnu*. Vídeňské svobodné listy, č. 6, 2. 3. 1946, s. 1.

¹¹⁹ *Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration, November 9*. In: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html> [cit. 18. 1. 2019].

¹²⁰ *SOS*. Vídeňské svobodné listy, č. 23, 29. 6. 1946, s. 2.

fyzicky namáhavá povolání. Dokladem může být vzrůstající počet stávek, jimž se budu ještě věnovat.

Nedostatek potravin byl natolik závažný, že noviny zveřejnily (spolu s obrázkem pro odlehčení celkového pohledu) úmysl o tvorbě umělého masa s využitím dřeva.¹²¹ V této kritické situaci krajané ve Vídni vyjadřovali prostřednictvím VSL vděčnost za zasílané potravinové balíčky, kterými jim mohli příbuzní v ČSR alespoň trochu usnadnit obtížné podmínky.¹²² Noviny tak prezentují Čechy jako solidární entitu, jež je schopná pomoci svým potřebným v zahraničí, a ti naopak projevují vděčnost nad takovýmto konáním.

Jako příklad uvádějí VSL Národně socialistickou stranu na Moravě. Podařilo se jí naplnit několik automobilů potravin, jež poté podělila mezi členy své strany ve Vídni.¹²³ Strana v tomto pohledu představuje vzor obětavosti skrze své straníky, kteří si potravu odtrhli od úst kvůli rakouským krajanům (přesněji členům strany). Opomenut není ani podíl venkova – noviny komentují solidaritu straníků nejenom ve větších moravských městech, ale také v malých obcích. Z tohoto pohledu lze spatřovat důraz na jednotící prvek venkova a městského prostředí.

Nízký kalorický příjem, rozvedený dříve v textu, se odrážel ve fyzickém vzhledu obyvatel Vídně, s čímž souvisí také zhoršení jejich zdravotního stavu ze stejného důvodu. V září 1946 byla vídeňskou lékařskou pokladnou a dělnickou komorou zjištěna podvýživa u 80 % vídeňské mládeže.¹²⁴ Ještě v roce 1948 je registrováno vysoké číslo podvyživených mladistvých dělníků, a to 60 %.¹²⁵ Jednalo se tak o dlouhodobý problém, nezmizel ze dne na den a byl řešen průběhem dalších let.

VSL upozorňují, že pokud se nouze o potraviny nezlepší, hrozí, že lidé budou při práci umírat hladem.¹²⁶ Zhoršující se potravinová situace se tak promítla do ekonomické produktivity Rakouska (ta se samozřejmě snížila¹²⁷). Přímo souvislost měl nedostatek potravin se stávkami dělníků, kteří se snažili dosáhnout zlepšení svých životních podmínek.

¹²¹ *Výroba masa ze dřeva a jak si to představuje pan Brčko.* Vídeňské svobodné listy, č. 7, 9. 3. 1946, s. 3.

¹²² *SOS.* Vídeňské svobodné listy, č. 23, 29. 6. 1946, s. 2.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ *80 procent vídeňské mládeže trpí podvýživou.* Vídeňské svobodné listy, č. 34, 14. 9. 1946, s. 2.

¹²⁵ *Povážlivý zdravotní stav mladistvých dělníků,* č. 14, 3. 4. 1948, s. 2.

¹²⁶ *Pro zlepšení vyživovacích poměrů.* Vídeňské svobodné listy, č. 13, 20. 4. 1946, s. 1.

¹²⁷ *Hoover ve Vídni.* Vídeňské svobodné listy, č. 13, 20. 4. 1946, s. 2.

Organizování stávek, snahy o zestátnění průmyslových závodů¹²⁸ a hladové demonstrace¹²⁹ proto nejsou překvapivým jevem. VSL zaujímají v těchto situacích socialistický postoj, hájící práva dělníků a nesoucí notu za zlepšení jejich podmínek. Zároveň si lze povšimnout pojmů komunistické ideologie jako „kapitalistické vysávání“¹³⁰, „náckovští fabrikanti a vydřiduchové“¹³¹.

Zajímavá je otázka, jaké řešení nabízela politická scéna a jak byla prezentována prostřednictvím tisku. Krizí (v celé Evropě) se měla zabývat například vyživovací konference v Londýně, na kterou bylo Rakousko pozváno.¹³² Další informaci, seznamující čtenáře se záměrem o řešení potravinových problémů, tvoří pozvání bývalého prezidenta USA Hoovera do Evropy.¹³³ Hoover, poté co se informoval o stavu zásobování, prohlásil, že příděly potravin jsou obecně srovnatelné s Polskem, ale vyživovací poměry dětí jsou krajně neuspokojivé a problém se zásobováním bude obtížný i v dalším roce.¹³⁴

Schůze předsedů závodních rad a vedoucích funkcionářů rakouského odborového svazu, v návaznosti na vyživovací konferenci v Londýně, navrhovala několik bodů zlepšující stav zásobování. Zaprvé šlo o jednotné potravinové lístky pro celé Rakousko, dále jednotnou kontrolu výživy a z praktických hledisek snížení chovu prasat, aby byla snížena spotřeba krmného obilí a brambor. Dalším bodem byla regulace a kontrola množství obilí uskladněné přímo u rolníků.¹³⁵ Tzn. mělo být uskladněno ve státních sýpkách, aby se zamezilo manipulaci s produkty a jejich prodeji na černém trhu. Další důležitý aspekt představoval právě boj proti šmelinářům.¹³⁶

Jedno z krátkodobých řešení představovala zahraniční pomoc od jiných států. Kromě darů ze Sovětského svazu a USA¹³⁷ je pozornost novin věnována také darům posílaným rakouským krajanům z ČSR.

¹²⁸ *Požadavky rakouského dělnictva*. Vídeňské svobodné listy, č. 6, 2. 3. 1946, s. 1.

¹²⁹ *Nové zhoršení zásobování*. Vídeňské svobodné listy, č. 16, 11. 5. 1946, s. 2.

¹³⁰ *Požadavky rakouského dělnictva*. Vídeňské svobodné listy, č. 6, 2. 3. 1946, s. 1.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² *Rakousko pozváno na vyživovací konferenci*. Vídeňské svobodné listy, č. 10, 30. 3. 1946, s. 3.

¹³³ *Různé zprávy*. Vídeňské svobodné listy, č. 9, 16. 3. 1946, s. 3.

¹³⁴ *Hoover ve Vídni*. Vídeňské svobodné listy, č. 13, 20. 4. 1946, s. 2.

¹³⁵ *O nápravu v zásobování*. Vídeňské svobodné listy, č. 13, 20. 4. 1946, s. 5.

¹³⁶ *O spravedlivé rozdělování potravin*. Vídeňské svobodné listy, č. 19, 1. 6. 1946, s. 3.

¹³⁷ Tamtéž.

Celkem bylo od srpna 1945 do léta 1947 odesláno do Rakouska 2 758 000 kg brambor, 65 900 kg mouky, 45 000 kg cukru, 57 000 kg umělého medu, 500 kg margarínu. Zásobování krajanů ve Vídni potravinami z ČSR začalo již na podzim 1945. Nejprve bylo financováno z prostředků ČSÚV (necelé 4 miliony Kčs), později – v květnu 1946 – byly československou vládou uvolněny 2 miliony korun, které byly následně navýšeny o další 3 miliony korun.¹³⁸

Pomoc Rakousku je reflektována i v tisku, kde jsou zprostředkovány informace o poskytování darů a dodávek potravin. O úspěch vyjednávání ohledně dodání zeleniny a brambor se dle VSL zasloužili hlavně úřadující městský rada Rudolf Sigmund a zemský poslanec Josef Jírava, zastupující stranu Vídně a rakouských krajanů. Na české straně noviny ze stejného důvodu oceňují poslance Prozatímního Národního shromáždění Antonína Macháta.¹³⁹ Pohled tisku vnímá solidaritu s rakouskými krajany. Opět prezentuje Čechy jako schopné sounáležitosti, ochotné si vzájemně pomoci a tuto pomoc prakticky zrealizovat.

Další náhled poskytuje obranné stanovisko zaujímané VSL v obvinění ČSR ze zasílání zkažených potravin.¹⁴⁰ ČSR měla zaslat Rakousku zkažené okurky, které předtím odmítlo Polsko. Periodikum ovšem brání dodavatele. Naopak vysvětluje situaci špatným skladováním v samotném Rakousku. Otevřené vagony s potravinami měly být několik dní až týdnů uskladněny na přetíženém nádraží, ponechané napospas povětrnostním podmínkám. Vina tedy nenáleží ČSR, nýbrž rakouským hospodářským činitelům. VSL se staví na obranu Československa. Vyvracením obvinění se starají o dobrou pověst ČSR, potažmo i Čechů v Rakousku.

Od prosince 1945 se pomoc se zásobováním ubírala ještě jedním směrem, který představovala tzv. balíčková akce. Příbuzní a známí mohli rakouským krajanům zasílat z ČSR balíčky s potravinami o váze do 5 kg. Jedné osobě příslušel balíček maximálně jednou za měsíc. Přes Znojmo (přes které byly zásilky distribuovány do Vídně) procházelo denně 700 balíčků, před Vánocemi se jejich množství zvýšilo na 2 000. Do ledna 1949 tak Čechům a Slovákům v Rakousku došlo 280 000 balíčků ve váze 1 400 000 kg.¹⁴¹

Pohled VSL se zaměřoval zejména na praktické záležitosti posílání balíčků, jako jsou druhy povolených potravin, lhůty k doručení a podmínky k vyzvednutí. V rámci doporučení

¹³⁸ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*, s. 152–3.

¹³⁹ *Zelenina a brambory z ČSR*. Vídeňské svobodné listy, č. 14, 27. 4. 1946, s. 3.

¹⁴⁰ *Dodává Československou Rakousku zkažené potraviny?* Vídeňské svobodné listy, č. 33, 7. 9. 1946, s. 4.

¹⁴¹ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*, s. 152.

VSL platilo nezasílat potraviny podléhající zkáze, protože doručení trvalo 14 dní. Z povolených potravin lze zmínit hlavní suroviny jako mouku, cukr, luštěniny, kávoviny, tuk. Zakázané pak bylo zasílání pečených pokrmů, vejcí a konzerv UNRRA.¹⁴²

Noviny rovněž upozorňují na to, že zatím (duben 1946) není možné zasílat balíčky krajanům na rakouském venkově a že předání je možné pouze na „průvodku“ vydávanou na zelenou kartu.¹⁴³ Zasílání balíčků tedy bylo relevantní hlavně pro krajany ve Vídni, případně ve větších městech, kde bylo zajištěné dostačující fungování poštovních služeb.

Kromě zasílání poštovních balíčků příbuzným krajanům se uskutečnilo také několik dobročinných akcí. Charitativní činnost všeobecnějšího rázu spadala do vínků Českého srdce. Tato organizace se starala o matky s dětmi, zajišťovala některé potraviny a oblečení nebo se starala o různé výlety a kulturní vyžití.¹⁴⁴ Příkladem dalších organizací, jež vyvíjely podobné úsilí, může být Poštovní spořitelna v Praze a Československý Červený kříž v Olomouci spolu s tamní Charitou.¹⁴⁵ Zaměstnanci poštovní spořitelny zvládli vybrat množství potravin (jako sladkosti, mouku, brambory) a také určitou peněžní částku. Vše bylo využito pro obdarování českých škol ve Vídni během malé oslavy ve škole na Sebastianplatze. VSL tímto podávají svědectví o potravinové akci, která: „*přesvědčivě ilustruje neroztrhatelná pouta mezi vlastní a její zahraniční větví*“.¹⁴⁶

Pohled periodika vyzdvihuje pozitiva charitativní pomoci školním dětem v několika směrech. Bezprostředně zlepšuje jejich sociální situaci, kromě toho pomáhá budovat národní uvědomění a pocit sounáležitosti s obyvateli Československa a v neposlední řadě pak náklonost obdarovaných k vlasti. Vytváří obraz psychického mostu, který propojuje menšinu s ČSR. Zároveň tím připravuje půdu pro možnou reemigraci – jednak obrazem vlasti, jež nezapomíná na své příslušníky (občany v zahraničí), jednak o něco málo lepšími podmínkami, do kterých by se eventuálně mohli vrátit.

¹⁴² *Balíčky s potravinami pro Čechoslováky v Rakousku.* Vídeňské svobodné listy, č. 27, 27. 7. 1946, s. 5.

¹⁴³ *Je možno zasílati balíčky našim krajanům na rakouský venkov?* Vídeňské svobodné listy, č. 13, 20. 4. 1946, s. 6.

¹⁴⁴ *České srdce.* Vídeňské svobodné listy, č. 7, 9. 3. 1946, s. 2.

¹⁴⁵ *Pro záchranu našich dětí.* Vídeňské svobodné listy, č. 13, 20. 4. 1946, s. 5.

¹⁴⁶ Tamtéž.

4. Rozkol v československé menšině

Po založení Vídeňských svobodných listů vládl v redakci jednotný duch spolupráce. Ten bohužel nevydržel dlouho. Propojení poválečné situace v Československu s životem menšiny začalo komplikovat soužití jednotlivých skupin podílejících se na vydávání listu. První rozpory se objevují koncem roku 1946. Jako příklad lze jmenovat spor mezi komunisty a příslušníky socialistické strany ohledně práce socialisty Františka Weihraucha. Právě jeho činnost začali komunisté zpochybňovat na okresním menšinovém výboru XVIII. okresu. Socialisté se svého předsedy Weihraucha zastali s tím, že si nenechají diktovat od ústředí komunistické strany.¹⁴⁷

Ideologie začínala nabývat stále výraznější nádech také v obsahu VSL. Pod vedením Františka Pakosty se rétorika projevovaná na stránkách listů ubírala jednoznačně do „lidově demokratického“ tábora, jak jej reprezentovala komunistická strana v Československu. Tento pohled se výrazně projevoval na stylu poskytování informací jak o Československu, tak o světových událostech. VSL stranily Sovětskému svazu, a naopak kriticky hodnotily počínání západních států.¹⁴⁸

Jaroslav Vaculík popisuje dokonce „pražské námluvy“, tzn. přesvědčování rakouských Čechů delegáty vyslanými novým čs. režimem. V březnu 1948 měla tento úkol na oslavě Mezinárodního dne žen Betyna Škrlantová, poslankyně Komunistické strany Československa.¹⁴⁹ Dalším byl ministr pošt a místopředseda Čs. Strany socialistické dr. Alois Neuman, který se chopil příležitosti oslav 50. výročí spolku Barák. Čechy ve Vídni označil za vyslance a konzuly vlasti, za věrné spojence. Pro zachování jednoty menšiny, ale výlučně pod vedením komunistů, horovala delegace akčního výboru Československého ústavu zahraničního (ČÚZ)¹⁵⁰, jíž vedl předseda KSČ dr. Steiner. Dr. Steiner proto vedl dlouhá jednání s členy čs. sekce KS Rakouska.¹⁵¹

Částečně i jako výsledek vlivů z ČSR se ideologický podtón ve VSL stával stále zřetelnějším. Ilustračně zde uvedu několik příkladů. Jako první stojí za zmínku takřka

¹⁴⁷ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 23.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Dále KSČ.

¹⁵⁰ Po druhé světové válce se podílel kromě krajaňské činnosti také na reemigraci. Postupně přestával být občanským sdružením a stal se součástí státních orgánů, zaměřených na propagandu a na prověřené spolky nakloněné socialismu. Více na: *Československý ústav zahraniční, historie*. In: <http://www.csuz.cz/index-1.html> [cit. 18. 1. 2018].

¹⁵¹ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009, s. 157.

chvalozpěv na osobu Lenina k výročí jeho úmrtí,¹⁵² za další obhajoba Rudé armády, o které se dle VSL píše mnoho lží a pomluv, přitom se ale mlčí o jejích obětech a jakou měrou pomohla Rakousku.¹⁵³ Myšlenky v podobném duchu rozvíjí i následující číslo¹⁵⁴ spolu s protifašistickou rétorikou pochopitelnou v poválečné době. Proti kapitalismu jako systému se potom staví následující článek¹⁵⁵, jenž vidí kapitalismus jako nesmyslný, až přímo šílený. Tento postoj autor zaujal kvůli zprávě o plýtvání surovinami v Jižní Americe (neobviňuje pouze danou vládu, nýbrž celý ekonomický systém).

Hanění kapitalistického Západu spolu s adorací socialistického Východu se na stránkách VSL odráželo stále výrazněji.¹⁵⁶ Zřetelně si lze těchto tendencí všimnout při definování lidové demokracie¹⁵⁷ jako politického systému utvářejícího se v mnoha zemích patřících do sovětské sféry vlivu. VSL popisují lidovou demokracii nejdříve vysvětlením pojmu „demokracie“ jako vlády lidu... tudíž by mělo jít o dvojitou vládu lidu, demokracii, která je ještě lidovější, a tudíž demokratičtější než „běžná“ demokracie. Zároveň je tento systém prezentován jako větší prosazování vůle pracujícího lidu, jde tak dle autora o více demokratických hodnot, více práv, rozvoj a pokrok demokracie jako takové.

Radostným konstatováním „v Československu si razí náš národ novými sociálními a politickými zákony cílevědomě cestu k lidové demokracii“¹⁵⁸ spolu s představením kolektivizace a zestátnění průmyslu jakožto rozšíření demokratických prvků národa se autor staví jednoznačně pro ukotvení komunistického systému v ČSR. Jde tak o další příklad stranění komunistickým režimům.

O více než přátelském postoji k Sovětskému svazu svědčí reportáž ze slovanského večera, organizovaného v rámci slavnostního odhalení pomníku padlým československou sekcí Komunistické strany Rakouska (KSR). Ani této kulturní události se nevyhnula jistě zasloužená atmosféra vděčnosti, místy ovšem až příliš výrazná. Tato atmosféra čiší zejména z momentů, kdy si sekretář československé sekce KSR Oliva potřásl pravicí s kapitánem Musinem (z pěveckého sboru Rudé armády) „na důkaz věčného a věrného přátelství našeho

¹⁵² Lenin. Vídeňské svobodné listy, č. 1, 29. 1. 1946, s. 2.

¹⁵³ Ruská pomoc Rakousku. Vídeňské svobodné listy, č. 1, 29. 1. 1946, s. 3.

¹⁵⁴ Hazardéři. Vídeňské svobodné listy, č. 2, 2. 2. 1946, s. 1.

¹⁵⁵ Nesmyslnost kapitalistického řádu. Vídeňské svobodné listy, č. 18, 25. 5. 1946, s. 5.

¹⁵⁶ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: 70 let Vídeňských svobodných listů, s. 23.

¹⁵⁷ Nová demokracie v nové Evropě. Vídeňské svobodné listy, č. 7, 9. 3. 1946, s. 1.

¹⁵⁸ Tamtéž.

národa s ruským národem“ a české děti po zpěvu československé hymny zpívají hymnu Sovětského svazu „*tak bezvadně, jako by to ruské děti byly.*“¹⁵⁹

V rámci KSR se československá sekce těšila speciálnímu postavení. Na jedné straně byly učiněny pokusy zapojit české a slovenské členy do společné struktury, do práce ve výborech, anebo do okresního vedení strany a stranických kongresů. Na druhou stranu měla československá sekce své vlastní oddělené vedení (centrální výbor československé sekce KSR), které kopírovalo strukturu své vlastní komunistické strany. Přes existenci stejné struktury československé sekce KSR, nebyly zřízeny samostatné stranické noviny. Ty byly nahrazeny ve formě nepravidelně vycházející brožury s názvem „Zpravodaj“.¹⁶⁰

Od samého počátku se snažila československá sekce KSR vehnat Čechoslováky do jednomyslné náruče Komunistické strany, pod argumenty jasného antifašistického postoje a utužení přátelství se slovanskými sousedy. Při parlamentních volbách v listopad 1945 konkurovali komunisté z řad vídeňských Čechoslováků dvěma povoleným stranám: Rakouské lidové straně a Sociálně demokratické straně Rakouska. Komunisté proto volali po společném postupu všech Čechoslováků ve Vídni v těchto nadcházejících volbách.¹⁶¹

Nicméně volby v listopadu 1945, dopadly pro komunistickou stranu překvapivě špatně – i přes sovětskou podporu ve své okupační zóně, získali celkově pouze 5 % hlasů.¹⁶²¹⁶³ Vyhrála Rakouská strana lidová.¹⁶⁴

Pro přiblížení politického systému Rakouska je nutné nastínit situaci, ve které se tato země nacházela po skončení druhé světové války. Dne 27. dubna 1945 byla za podpory Rudé armády nově zformovanou provizorní vládou vyhlášena nezávislost na Třetí říši.¹⁶⁵

¹⁵⁹ *Slovanský večer*. Vídeňské svobodné listy, č. 26, 13. 7. 1946, s. 4.

¹⁶⁰ HALLAMA, Peter. *Zwischen Volksfront und Blockbildung: die Wiener Tschechen und die KSC 1948-1952*, s. 68.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 69.

¹⁶² *Nationalratswahl vom 25. November 1945*. In: https://bmi.gv.at/412/Nationalratswahlen/Nationalratswahl_1945/start.aspx [cit. 18. 1. 2018].

¹⁶³ I přes špatný výsledek ve volbách se komunistům podařilo získat jedno místo ve vládě.

Austrian Chancellors and cabinets since 1945. In: <https://web.archive.org/web/20131226120614/http://www.bka.gv.at/site/5957/default.aspx> [cit. 18. 1. 2018].

¹⁶⁴ VEBER, Václav – HLAVAČKA, Milan – VOREL, Petr – POLÍVKA, Miloslav – WIHODA, Martin – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Dějiny Rakouska*, s. 554.

¹⁶⁵ BISCHOF, Günter: *Allied Plans and Policies for the Occupation of Austria, 1938–1955*. In: STEININGER, Rolf et al. *Austria in the Twentieth Century*. Somerset 2009, s. 174.

Prohlášení o nezávislosti obnovovalo ústavu z roku 1920 a demokratické státní zřízení. V červenci 1945 došlo k rozdělení Rakouska do okupačních zón. Stejně tak Vídeň byla rozdělena do čtyř okupačních zón, a jako v Rakousku zde měla podíl každá vítězná velmoc, tzn. USA, Francie, Velká Británie a SSSR (právě v sovětském pásmu se nacházel i sklad redakčních materiálů VSL, důležitý pro pozdější vývoj novin pozn. autora). Nový Kancléř Karl Renner, dosazený Sověty, nepožíval velké důvěry veřejnosti ani ostatních Spojenců. Nestal se však pouhou sovětskou loutkovou, jak vedení SSSR předpokládalo, a postupně se rakouské vládě podařilo vyjednat uznání samostatnosti Rakouska.¹⁶⁶

Jako nejzákladnější problém zahraniční politiky poválečného Rakouska vyvstala obnova plné suverenity, navázaná na odchod okupačních vojsk. Uskutečnit ji bylo možné až při změně politické moci v SSSR po smrti Stalina¹⁶⁷. V roce 1955 tedy byla za podmínky neutrality Rakouska podepsána Státní smlouva, díky níž se Rakouská republika po 17 letech stalo opět suverénním a svobodným státem.¹⁶⁸

Přestože šéfredaktor Pakosta konstatuje v úvodníku nového roku 1947 naplňování základních principů směřování listu (jako je antifašistický postoj, přátelství vůči Sovětskému svazu a společný program stran Národní fronty) ve vzájemné shodě celé menšiny, skutečnost byla odlišná.¹⁶⁹ Definitivní názorový rozkol přineslo do redakce převzetí moci v ČSR komunistickou stranou v roce 1948. František Pakosta vedl agendu VSL plně v rámci komunistické interpretace. To se odráželo ve způsobu jednostranného informování o posledních událostech – nadšené uvítání nové vlády Klementa Gottwalda, ustanovení Ústředního akčního výboru ČSÚV anebo zmaření piklů reakce.¹⁷⁰

Situace ohledně dění v ČSR je popsána jako snaha reakcionářů některých stran Národní fronty¹⁷¹ vyvolat vládní krizi a zdiskreditovat tak vládu Klementa Gottwalda a celý znárodňovací program.¹⁷² Jednostranný pohled VSL informuje o protestech československého lidu v podobě demonstrací a jednohodinové generální stávce, které měly podpořit

¹⁶⁶ VEBER, Václav – HLAVAČKA, Milan – VOREL, Petr – POLÍVKA, Miloslav – WIHODA, Martin – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Dějiny Rakouska*, s. 551–3.

¹⁶⁷ V roce 1953.

¹⁶⁸ VEBER, Václav – HLAVAČKA, Milan – VOREL, Petr – POLÍVKA, Miloslav – WIHODA, Martin – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Dějiny Rakouska*, s. 553–5.

¹⁶⁹ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 23.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 25.

¹⁷¹ Přesněji dvanáct ministrů z národně-socialistické strany, lidové strany a strany slovenských demokratů.

¹⁷² *Nová vláda v Československu*. Vídeňské svobodné listy, č. 9, 28. 2. 1948, s. 1.

komunistickou stranu. Přestože tisk plní především informační funkci, v jejímž rámci je žádoucí jistá stručnost, VSL opomíjí zmínit hlubší rozpory ohledně situace v Československu, případně ostatní protikomunistické postoje.

Část redakce v čele s vydavatelem Jakubem Starým a redaktorem Josefem Petřem nesouhlasila s vývojem v Československu a ani se směrem, jímž se VSL ubíraly. Tato skupina se rozhodla převzít nad novinami kontrolu. Vhodná příležitost se naskytl v polovině dubna 1948, kdy se sklad redakčních materiálů v Drachengasse 3 v I. okrese přesunul ze sovětské okupační správy do správy západních mocností.¹⁷³

Dvě dubnová čísla VSL upozorňovala na několik jednotlivců v rámci menšiny, kteří zaujali nepřátelský postoj ke Gottwaldově vládě, a proto je označuje za zrádce československého národa. Upozornění je doplněno prohlášením: „nespolehlivé živly musí zmizet z veřejného života“.¹⁷⁴ Snaha o vyloučení protikomunistických menšinářů, slovy VSL „odmítnutí všech zrádců a renegátů“,¹⁷⁵ se dočkala odezvy.

Skupina protikomunisticky naladěných členů menšiny se rozhodla zareagovat – jakmile dorazila do místnosti redakce v Drachengasse 3, Jakub Starý propustil Františka Pakostu z funkce šéfredaktora. Administrace novin byla poté přemístěna na Margaretenplatz 7, do prostor sídla Československé socialistické strany. Poválečný sen o jednotné menšině a jednotných novinách definitivně skončil.¹⁷⁶

V čísle vycházejícím po personálních změnách se Jakub Starý omlouval o týdenní zpoždění VSL kvůli ztracené sazbě. Zároveň čtenáře informoval o změně ve vedení. Pozici šéfredaktora převzal Josef Petř. Nastalou situaci zdůvodnil rostoucí nespokojeností a následným poklesem odběratelů. List byl příliš přepolitizovaný a jednostranně zaměřený.¹⁷⁷ VSL tak po zpoždění jednoho čísla vycházely opět pravidelně. Po výměně vedení vzrostla snaha o objektivitu a kritický přístup. Protože šlo o protikomunisticky smýšlející redaktory, logicky bylo upuštěno od textů s komunistickou ideologií.

K posledním událostem se vyjádřil i nový šéfredaktor Josef Petř.¹⁷⁸ Ve shodě s vysvětlením Jakuba Starého komentuje změnu ve vedení listu z důvodu příliš politického

¹⁷³ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 25.

¹⁷⁴ *Cesta pravého socialismu*. Vídeňské svobodné listy, č. 14, 3. 4. 1948, s. 1.

¹⁷⁵ *Stojíme pevně za rodnou vlastí*. Vídeňské svobodné listy, č. 15, 10. 4. 1948, s. 1.

¹⁷⁶ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 25.

¹⁷⁷ *Čtenářům našeho listu!* Vídeňské svobodné listy, č. 16/17, 24. 4. 1948, s. 1.

¹⁷⁸ *Těžký úkol*. Vídeňské svobodné listy, č. 16/17, 24. 4. 1948, s. 1.

tónu a zastávání stanovisek, jež nejsou celomenšinové. Argumentuje tvrzením, že převážně nepolitická menšinová obec nepotřebuje natolik politické periodikum. Nový šéfredaktor tedy proklamuje snahu o napravení těchto nesrovnalostí pro větší spokojenost čtenářů. Současně zaujímá obranné stanovisko – dle svých slov neměl ke svému jmenování osobních ambicí, ani k nynějšímu stavu nepřispěl. Naopak se vymezuje proti zásahu československé sekce KSR do ČSÚV. Tento zásah, jenž měl ovládnout ČSÚV, ještě vystupňoval negaci VSL ze strany menšiny a nebylo jiného zbylí než provést personální změny.

Prokomunisticky orientovaná část redakce se po prvotním šoku vzpamatovala a rychle se pustila do práce pod vedením Františka Pakosty. V původní redakci v Drachengasse začaly vycházet nové noviny s názvem Vídeňské menšinové listy (VML). První číslo těchto novin vyšlo 1. května 1948. Na jeho titulní straně se nová redakce Vídeňských svobodných listů dočkala odsouzení jakožto renegátů a zrádců menšiny. Program VML byl plně postaven na loajalitě komunistickému režimu v Československu. Rozkol zapříčinil počátek novinové „studené války“ provázející život menšiny po dalších čtyřicet let.¹⁷⁹

Přestože vydala obnovená redakce 24. dubna 1948 nové číslo VSL, dne 30. dubna došlo k potyčce v původní redakci v Drachengasse 3. Důvodem byly rozpory ohledně ukončení činnosti ČSÚV. Poslanec J. Jírava přišel spolu se svými stoupenci do bývalých prostor tiskového oddělení ČSÚV – ty v té době sloužily jako redakce VML – a požadoval okamžité vyrovnání. Střetnutí neskončilo pouze u hádek. Následovalo fyzické napadení člena ČSÚV Mastného. Celý konflikt byl ukončen až úředníky kriminální služby.¹⁸⁰

Také VSL komentují tento konflikt.¹⁸¹ Doplnují, že J. Jírava usiloval o lepší zacházení s majetkem menšiny, s nímž se mělo hospodařit odpovědně. Zároveň se dostalo uznání za korektní postup i chování sovětským úřadům vyšetřujícím danou potyčku. Krátký informační blok je zakončen apelem pro ukončení sporů, protože ty nesvědčí dobré pověsti menšiny.

Josef Petrů slibuje smířlivě urovnat rozhádané poměry.¹⁸² Přesto se ale právě on stal terčem útoků ze strany komunistů. Paradoxně to byl právě Josef Petrů, kdo se přikláněl ke spolupráci s komunisty.¹⁸³ Útoky na menšináře, kteří se neztotožňovali s názory komunistické

¹⁷⁹ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 25.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 25–6.

¹⁸¹ *Kdo sije vítr, sklízí bouři*. Vídeňské svobodné listy, č. 19, 8. 5. 1948, s. 3.

¹⁸² *Těžký úkol*. Vídeňské svobodné listy, č. 16/17, 24. 4. 1948, s. 1.

¹⁸³ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009, s. 157.

strany, stále pokračovaly.¹⁸⁴ VSL zaujímají obranný postoj. Po obviněních z renegátství a kolaborantství se snaží o obhájení svého postoje a cti menšiny. Listy proti osočení ze zrady argumentují dlouholetou poctivou prací českých lidí na menšinových záležitostech a stejným pohledem na události v ČSR.¹⁸⁵ Dalším důvodem rozporů bylo opodstatněné odmítnutí samozvaných vůdců, členů komunistické strany, které menšina nezná a nevěří jim. Stěžejním důvodem poté bylo násilné okupování ČSÚV. VSL kontrují a tomuto nepřátelskému „hlasu z Vídně“ vytýkají chorobné uctívání slovanství, teror, vyhrožování a zastrasování uplatňované v ČSÚV.

Za účelem uklidnění poměrů a napravení situace s ČSÚV byla 27. dubna uspořádána konference čs. socialistické strany za účasti lidové strany a jednoty Barák. Hlavním účelem konference bylo ustanovení spravedlivého zastoupení menšinových stran v ČSÚV.¹⁸⁶ Ostatní strany nesouhlasily s únorovými událostmi v ČSÚV (jeho obsazení komunisty) a chtěly spor v menšině urovnat. Přestože byly akceptovány komunistické požadavky, k dohodě nedošlo. Konstatování, že dorozumění s čs. sekcí KSR není možné, následovala resoluce o obnovení situace v ČSÚV dle předchozího vzoru, protože „jen tak může nastat v menšině klid“.¹⁸⁷

Sami členové ČSÚV se na schůzi menšiny 8. května pokusili o obnovu ČSVÚ, sociální demokraté už ale neustoupili a situace vedla k nastolení dlouhotrvajícího rozkolu.¹⁸⁸ Vyhrocený vztah mezi redakcemi VSL a VML, z nichž obě zastávaly postoj opačného politického pólu,¹⁸⁹ se promítal ve slovních útocích na redaktory či noviny jako takové.¹⁹⁰ Dokladem je například obvinění Josefa Petru z autorství článku protisovětské tendence ze 7. července 1941.¹⁹¹ František Pakosta nového šéfredaktora VSL nejdříve chválil, přestože o článku věděl, a v nynější situaci rozeprě se rozhodl článek znovu využít pro obvinění ze spolupráce s nacisty. Josef Petru se hájí zdůvodněním, že pokud byl článek skutečně závadný,

¹⁸⁴ *Kam to povede?* Vídeňské svobodné listy, č. 18, 29. 4. 1948, s. 5.

¹⁸⁵ Autor článku má na mysli uplatňování socialistických ideálů. Nicméně však komunisté ve svých obviněních často zaměňovali vztah ke staré vlasti a k novému československému zřízení. BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 26.

¹⁸⁶ *O klid v menšině*. Vídeňské svobodné listy, č. 19, 8. 5. 1948, s. 2.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 26.

¹⁸⁹ Jak vyplývá z kontextu, VSL kritizovaly politiku východního bloku, VML byly orientovány prokomunisticky.

¹⁹⁰ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 31.

¹⁹¹ *Účel světlí prostředky*. Vídeňské svobodné listy, č. 21, 22. 5. 1948, s. 3.

dostal se do novin nedopatřením resortního redaktora, nikoliv z úmyslu podpory politiky nacistického Německa. Svoje tvrzení dokládá faktem o zastavení listu pro rozvratnou činnost 22. prosince 1941.

Střet eskaloval výhružkou o předání věci odborové organizaci žurnalistů,¹⁹² ke kterému ovšem nedošlo.¹⁹³ Následující rozpravy poukazují spíše na odpor proti konkrétním osobám ve vedení české sekce komunistické strany nežli na vzdor proti komunismu jako takovému.¹⁹⁴ V počátečních fázích rozporů si tak lze povšimnout stávající soudržnosti s ČSR a vděčnosti Sovětům za osvobození, tento vztah se pozvolna vytrácel, až se proměnil v nepřátelství v rámci studené války.

Přestože politické soukolí menšiny skřípalo, alespoň na kulturním poli žádný rozvrat nehrozil.¹⁹⁵ I nadále se ozývalo volání po urovnání konfliktů, zanechání malicherností a obnovení jednoty.¹⁹⁶ To se bohužel nepodařilo.

Od padesátých let se ideologické rozpory v menšině výrazně zhoršily při procesech s tzv. zrádci lidu a republiky a tzv. zrádci strany a lidu (procesy s JUDr. Miladou Horákovou, Rudolfem Slánským a dalšími). Následující tresty smrti vedly k prohloubení roztržky v menšině, to se samozřejmě odrazilo v obsahu listů dvou soupeřících menšinových organizací. V této době menšinu definitivně rozdělil vztah k tehdejšímu Československu.¹⁹⁷

¹⁹² *V zájmu pravdy*. Vídeňské svobodné listy, č. 23, 5. 6. 1948, s. 3.

¹⁹³ *Smutné zjevy stranického záští*. Vídeňské svobodné listy, č. 25, 19. 6. 1948, s. 4.

¹⁹⁴ *Chaos*. Vídeňské svobodné listy, č. 48, 17. 11. 1948, s. 1.

¹⁹⁵ *Na okraj týdne*. Vídeňské svobodné listy, č. 48, 17. 11. 1948, s. 3.

¹⁹⁶ *Z chaosu do klidu*. Vídeňské svobodné listy, č. 51, 18. 12. 1948, s. 2.

¹⁹⁷ BLODIGOVÁ, A. – CEBE, J.: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 29.

5. Rok 1968 a emigrace

Nástup Nikity Chruščova do funkce generálního tajemníka komunistické strany Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) souvisí se zmírněním mezinárodního napětí a znamenal také pozvolné uvolnění v Československu, ke kterému docházelo od počátku šedesátých let. Proměňující se politická atmosféra otevřela prostor pro společenské změny a tzv. obrodný proces. Počátky tohoto procesu zasahají k prosincovému plénu Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) v roce 1967 a pokračují zvolením Alexandra Dubčeka generálním tajemníkem ÚV KSČ v následujícím roce. Naděje, jež českoslovenští občané vkládali do tzv. Pražského jara, pohasly po okupaci vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968.¹⁹⁸

První číslo VSL, které vyšlo několik dní po okupaci, informuje čtenáře o obsazení Československé socialistické republiky (ČSSR)¹⁹⁹, ale hlavně také o překvapení, rozhořčení a odporu československého lidu proti okupantům.²⁰⁰ Zdůrazňuje jednotný postoj celého národa, odpor projevovaný plakáty a hesly, do kterých se země zahalila (viz přílohy č. 1–4; 7). VSL obhajují postoj československé vlády o nevydání rozkazu k obraně země, zejména kvůli zachování mezinárodního míru.²⁰¹ Země nebyla na invazi psychicky připravena, tehdejší obyvatelé byli vychovávaní ve víře „sovětského bratrství“, proto byl morální šok obrovský. Ani z materiálního hlediska nebyly vyhlídky na obranu kladné. Početní převaha okupačních armád byla značná. Veškerá logistika, sklady zbraní i obranné plány byly projektovány proti útoku ze západu, nikoli z východu.

V menšině probíhala bezprostřední reakce ve víru překvapení, zděšení a odporu. Deset dní po invazi se ve Vídni konal protestní projev, jenž se měl připojit k vlně světového nesouhlasu s agresí vojsk Varšavské smlouvy.²⁰² Protest měl demonstrovat kromě očividného nesouhlasu také solidaritu československé menšiny v Rakousku s lidmi v ČSSR prožívajícími nesnáze okupované země.

Okupace ČSSR zapříčinila emigrační vlnu, která v dějinách Československa neměla obdoby. Rakousko se stalo pro desítky tisíc československých občanů přechodnou stanicí.

¹⁹⁸ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 34.

¹⁹⁹ Viz přílohy č. 5, 6, 8, 9.

²⁰⁰ *Československo spoutáno imperialismem SSSR*. Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 1.

²⁰¹ *Prohlášení Menšinové rady – svobodu lidu!* Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 2.

²⁰² *Protestujeme!* Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 1.

Shromažďovali se zde lidé trávící v Rakousku dovolenou, ale i turisté vracějící se z okolních zemí, např. z Itálie, Jugoslávie. V kritických chvílích čekali na další vývoj událostí.²⁰³

Podmínky pro udělení víza do Rakouska byly rakouskými úřady zjednodušeny, nicméně i bez něj bylo možné dostat se přes hranice. Pohraniční stráž solidárně soucítila s lidmi přechajícími z ČSSR, proto bylo relativně lehké hranicemi projít.²⁰⁴

Dle rakouských údajů přicestovalo do Rakouska od 21. srpna do 24. října 1968 přibližně 96 000 Čechoslováků přímo z ČSSR a dalších 60 000 z ostatních zemí. Zpět do ČSSR vycestovalo přibližně 129 000 osob. Celkový počet československých občanů zdržujících se v Rakousku se odhaduje na 29 000.²⁰⁵ Přestože se většina československých občanů vrátila po prvních týdnech do vlasti a značná část odešla do zámoří, vlna uprchlíků z období 1968–69 znamenala rozšíření menšiny (započítáme-li Čechy i Slováky) o více než 11 000 osob.²⁰⁶

Pro Československo znamenal tento odliv obyvatel citelnou ztrátu – 70 % uprchlíků tvořili mladí lidé pod 35 let, z nichž 38 % mělo maturitu nebo akademický titul.²⁰⁷ Za účelem zmírnit následky migrace byla vyhlášena amnestie pro občany, kteří nelegálně opustili ČSSR. O této snaze stimulovat návrat alespoň některých emigrantů VSL informovaly otisknutím rozhodnutí prezidenta Ludvíka Svobody.²⁰⁸

Svět byl šokován vývojem událostí v Československu a jednotlivé země se snažily vycházet Čechoslovákům vstříc. Byl jim ponechán prostor pro rozhodnutí, jestli se chtějí vrátit zpět do vlasti, nebo emigrovat. Ve většině zemí měli zpravidla dveře otevřené. V táborech pro utečence je často oslovovaly firmy z různých zemí. Odborníkům byly slibovány byty a dobré pracovní podmínky.²⁰⁹

²⁰³ VALEŠ, Vlasta: *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der Tschechischen Volksgruppe in Wien = Vídeňští Češi včera a dnes: úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*, s. 120.

²⁰⁴ VALEŠ, Vlasta: *Die tschchoslowakischen Flüchtlinge 1968–1989*. In: GERNOT, Heiss – RATHKOLB, Oliver: *Asylland Wider Willen*, s. 176.

²⁰⁵ Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, fond Teritoriální odbory – tajné Rakousko 1970–1974, karton 4. Zpráva Čj. 025/70 z 2. 2. 1970.

²⁰⁶ VALEŠ, Vlasta: *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*, s. 57.

²⁰⁷ VALEŠ, Vlasta: *Die tschchoslowakischen Flüchtlinge 1968–1989*. In: GERNOT, Heiss – RATHKOLB, Oliver: *Asylland Wider Willen*, s. 176.

²⁰⁸ *Amnestie pro občan ČSSR, kteří zůstali v cizině*. Vídeňské svobodné listy, č. 23/24, 13. 5. 1969, s. 3.

²⁰⁹ VALEŠ, Vlasta: *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*, s. 55.

Bezprostřední reakce vídeňských Čechů, stejně tak jako reakce rakouského obyvatelstva na bezradné Čechoslováky hledající pomoc v Rakousku, byla velice solidární.²¹⁰ Na pomoci se podílely mimo jiných i soukromé a církevní instituce, zejména rakouská Charita, které papež Pavel VI. daroval za účelem pomoci československé emigraci 10 000 dolarů.²¹¹ Redakce obou novin, VSL i VML, se proměnily v uprchlická poradenská centra. Noviny poskytovaly informace např. o možnostech ubytování, lékařském ošetření, krátkodobých pracovních příležitostech anebo pojištění automobilů.²¹²

V rámci pomoci bylo poskytováno bezplatné stravování. Obědy a večere měly být podávány v Dělnickém domě XVI, Schuhmeierplatz. Členové menšiny také uspořádali finanční sbírku na konto Tschechoslowakische Flüchtlingshilfe u Wiener Genossenschaftsbank.²¹³ Informaci o existenci účtu doprovázela žádost o příspěvky od všech členů menšiny, kteří mohli a byli ochotni vzdát se části financí.

Solidarita byla projevována různými způsoby. Jedním z nich byla například výzva menšinové mládeži pro účast na Štafetě solidarity.²¹⁴ Objevily se i básnické projevy jako způsob vyjádření podpory.²¹⁵ Mezi důležité aspekty se řadí péče o děti emigrantů a zajištění školní docházky, o kterých se noviny rovněž zmiňují.²¹⁶ Hodnotný je i apel na práci s mladými,²¹⁷ její význam jakožto investice do budoucnosti, naplňování poslání krajanské větve ve Vídni.

Rok následující po okupaci upozorňují VSL na neustávající proud uprchlíků z Československa.²¹⁸ Poskytují informace ohledně procesu a udělení azylu v západním Německu, stejně jako o možných pracovních příležitostech.²¹⁹ Šlo tedy o snahu poskytnout

²¹⁰ VALEŠ, Vlasta: *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*, s. 57.

²¹¹ STAREK, Jana: *Nach dem Prager Frühling. Tschechoslowakisches Exil in Österreich 1968–1989*. In: KNOZ, Tomáš (ed.): *Tschechen und Österreicher: gemeinsame Geschichte, gemeinsame Zukunft*. Brno 2006, s. 197.

²¹² VALEŠ, Vlasta: *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*, s. 57.

²¹³ *Pozor!* Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 4.

²¹⁴ *Česká škola a mládež naší menšiny*. Vídeňské svobodné listy, č. 37, 6. 9. 1968, s. 3.

²¹⁵ *Básně lidové – aktuální*. Vídeňské svobodné listy, č. 37, 6. 9. 1968, s. 3.

²¹⁶ *Česká škola a mládež naší menšiny*. Vídeňské svobodné listy, č. 41, 4. 10. 1968, s. 2.

²¹⁷ *Česká škola a mládež naší menšiny*. Vídeňské svobodné listy, č. 44, 25. 10. 1968, s. 2.

²¹⁸ *Proud československých uprchlíků neustává*. Vídeňské svobodné listy, č. 37, 19. 9. 1969, s. 1.

²¹⁹ *Příležitost pro čs. uprchlíky*. Vídeňské svobodné listy, č. 38, 26. 9. 1969, s. 2.

informace o různých možnostech těm emigrantům, kteří ještě hledají místo k pobytu a pracovní uplatnění.

VSL prostřednictvím svého reportéra podávají zprávu o podmínkách pro emigranty v různých zemích. Jednou z nich je i Kanada, jejíž vláda poskytla po roce 1968 azyl asi 12 000 uprchlíkům z Československa.²²⁰ Jan Dočkálek²²¹ komentuje velice příznivé přijetí ze strany kanadských krajanů, jejich ochotnou péči a pomoc nově příchozím. Seznamuje čtenáře s možnostmi práce v Kanadě, hledáním bytu i s celým procesem zabydlování. Přestože hodnotí pověst Čechoslováků v Kanadě jako dobrou, současně varuje před možnými hrozbami. Zejména se jedná o vykořisťování ze strany zaměstnavatele kvůli neznalosti jazyka.

Noviny se rovněž snaží povzbudit ty, jež se už v zahraničí nacházejí.²²² Nahlíží na emigraci jako na normální jev patřící k lidské společnosti od nepaměti. Dr. Krupička se ve svém článku staví proti osočování komunistického žargonu ze zrady vlasti, špionáže apod. Vyjadřuje pocit sounáležitosti se stotisíci Čechoslováků žijících mimo hranice své vlasti. Dr. Krupička zdůrazňuje, že tento stav není žádným ponížením, přičemž vzpomíná na historicky významné emigranty, jimiž byli Komenský, Masaryk anebo Štefánik. Oceněním hodnot svobody a vlasti vnáší osvěžující pohled k osudem trápeným obyvatelů okupovaného Československa.

Další pokus o morální povzbuzení můžeme registrovat v podobě příspěvku ovlivněného křesťanskou vírou,²²³ jež měla v tomto období deklinující tendence, a navíc byla potlačována komunistickými režimy. Otisknutý dopis vyzývá k modlitbám za krajany, kteří se ocitli v trýznivé situaci či váhají, zdali mají zůstat v Rakousku, nebo se vrátit do ČSSR.

Následující dopisovatel prezentuje vůli menšiny k vydání manifestu, který by formuloval stanovisko ohledně politického vývoje ve vlasti.²²⁴ Vyzývá ke spolupráci s rakouskými i mezinárodními organizacemi, a to za účelem pomoci emigrantům v tísní. Na volání po solidární pomoci pramenící z menšinového prostředí je navázán zajímavý prvek shody mezi rozdělenými částmi menšiny. Autor dopisu pozoruje překvapivou shodu VSL a

²²⁰ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009, s. 259.

²²¹ DOČKÁLEK, Jan: *Na druhém břehu Atlantiku*. Vídeňské svobodné listy, č. 46, 8. 11. 1968, s. 3.

²²² KRUPIČKA, Rudolf: *Utečenci*. Vídeňské svobodné listy, č. 47, 15. 11. 1968, s. 2.

²²³ *Dopisy redakci. Bud'me ostrážiti*. Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 7.

²²⁴ *Výzva menšině. Bud'me ostrážiti*. Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 7.

VML při srpnových událostech, v návaznosti na to se dovolává u prokomunistických menšinářů k diskusi.

Československé centrální úřady se snažily o zastavení emigrační vlny, a to všemožnými způsoby. Vypracovaly celý soubor opatření. Byl značně zredukován počet soukromých, ale i služebních cest umožňujících nejsnadnější uskutečnění emigrace. Krátkodobé pobyty v západních zemích byly výslovně zakázány. Zájemcům o vycestování bylo čím dál častěji odepřeno získání cestovních dokumentů, nebo jim byly rovnou odebírány.²²⁵

Všechny cesty do zahraničí za účelem studia, zaměstnání anebo s cílem emigrace měly být úřady považovány za odporující státním zájmům, a tudíž zakázány. V rámci nových úředních opatření byly zrušeny trvalé výjezdní doložky. Nahradily je nové, s označením státu, doby a počtu cest. Dále byla zavedena hraniční průvodka.²²⁶ Bez jejího potvrzení nebylo možné překročit hranice. S tendencí omezit emigrační vlnu souvisí také uzavření hranic, kterých si všímá zahraniční tisk včetně VSL.²²⁷ Vídeňské svobodné listy s povzdechem sledují přísnější restriktce a opětovné uzavření hranic po vyhlášení amnestie.²²⁸ Po příznivějším pohledu a zdání, že hranice budou o něco svobodnější, komentuje periodikum tento vývoj jako další lež ze soudku nesplněných slibů komunistické vlády.

Jak vlastně vypadala cesta k Pražskému jaru pohledem VSL? Listy v 60. letech pokračovaly v kurzu nastaveném po únoru 1948, pod vedením šéfredaktora Josefa Jonáše. Komunistický režim v Československu byl stále vnímán jako nedemokratický a ani postupné uvolňování nesmířilo redakci s děním ve staré vlasti. Největší prostor byl poskytován dění v Československu, ale své místo měly rovněž události z menšinového života. Podrobné zpravodajství přinesly například z IX. valné hromady Menšinové rady konané v roce 1960. Na této valné hromadě Karel Hansmann zdůraznil úlohu Vídeňských svobodných listů pro demokratickou část menšiny.²²⁹

Personální změny spolu s celkovým vývojem v Československu po lednovém plénu ÚV KSČ hodnotily VSL jako důkaz krize režimu. Naděje na zlepšení poměrů vzbuzovaly první studentské nepokoje, ale především českoslovenští spisovatelé. Redakce v těchto

²²⁵ VALEŠ, Vlasta: *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*, s. 55.

²²⁶ *Nová úprava cestování čs. občanů*. Vídeňské svobodné listy, č. 50, 6. 12. 1968, s. 2.

²²⁷ *Hranice na západ uzavřeny – proti demonstrantům policie*. Vídeňské svobodné listy, č. 47, 15. 11. 1968, s. 2.

²²⁸ *Kreisky: komunisté nestrpí ani tu nejmenší svobodu*. Vídeňské svobodné listy, č. 41, 17. 10. 1969, s. 1.

²²⁹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 34.

událostech viděla přetrvání masarykovských tradic a předpovídala výraznější prohloubení krize komunistického režimu. VSL informovaly o všech významných událostech v Československu, přesto se v článcích odrážela silná nedůvěra v budoucí změny. Ani proreformní komunisté se nezdáli být dobrými partnery. Režim s vládnoucí komunistickou stranou zůstal pro redakci VSL diktaturou. Na politické změny v Československu nahlíželi jako na kroky, k nimž režim nutil demokraticky smýšlející občané.²³⁰

O nespokojenosti obyvatel ČSSR, studentských demonstracích a možných personálních změnách podávaly VSL zprávy již před osudným rokem 1968.²³¹ Noviny se stavěly pozitivně k možnému nahrazení Novotného,²³² kterému dávaly za vinu čistky, popravy a celkový stalinistický záběr komunistické strany. Jeho odstranění vnímaly jako alespoň nějaký krok kupředu.

VSL komentují zprávu ze zasedání ÚV KSČ ve dnech 3. – 5. ledna 1968, kde vítají změnu tajemníka ÚV KSČ v podobě Alexandra Dubčeka.²³³ Periodikum si zároveň ponechává míru ostražitosti, protože „v jeho osobě se zachovává kontinuita ve stranickém vedení“.²³⁴ VSL prozatím vidí A. Dubčeka jako poslušný nástroj Novotného a obávají se, zdali budou změny k lepšímu skutečně realizovány. Jeho cestu do Moskvy²³⁵ sledují jako cestu pro instrukce, cestu člověka, který se nebude řídit vůlí československých občanů, ale pouze nařízením od Brežněva a Sovětů. Šéfredaktor Josef Jonáš předznamenává Pražské jaro ve svém stejnojmenném článku,²³⁶ nicméně skepticky konstatuje, že byrokratický a policejní aparát zůstává v rukou starého vedení. Postava tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSČ je vnímána poněkud příznivěji po zprávách o rehabilitacích některých procesů a hlavně o odmítnutí sovětského vměšování.²³⁷ VSL ostražitě komentují paradoxní důsledky nových zpráv, kde je zdůrazňována pozice Sovětského svazu, který „se nechce vměšovat do

²³⁰ Tamtéž, s. 37.

²³¹ *Politicko-hospodářská krise v Praze – bude Novotný sesazen?* Vídeňské svobodné listy, č. 50, 15. 12. 1967, s. 1.

²³² Antonín Novotný zastával současně pozici prezidenta i tajemníka ÚV KSČ.

²³³ *Novotný sesazen – zůstává prezidentem – Dubček prvním tajemníkem.* Vídeňské svobodné listy, č. 3, 19. 1. 1968, s. 1.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ „*Cizinci na trůně*“ – *Dubček v Moskvě.* Vídeňské svobodné listy, č. 5, 2. 2. 1968, s. 1.

²³⁶ JONÁŠ, Josef: *Pražské jaro?* Vídeňské svobodné listy, č. 9, 1. 3. 1968, s. 1.

²³⁷ *Dubček odmítá sovětské vměšování.* Vídeňské svobodné listy, č. 17, 26. 4. 1968, s. 2.

československých záležitostí“,²³⁸ a současně „je věcí komunistické strany, jak bude proveden demokratizační proces“,²³⁹ ale přitom jsou vedoucí činitelé Československa zváni do Moskvy podávat hlášení, případně jsou ovlivňováni ve své činnosti.

Odpor spisovatelů, jakožto projev dlouhodobého nesouhlasu části obyvatel, je deklarován v manifestu *Dva tisíce slov*, jemuž věnovaly VSL titulní stranu.²⁴⁰ Je zde hodnocena bilance demokratizačních snah, které se očividně zastavují (nebo minimálně zpomalují). Při sledování limitů demokratizace spolu s odezvami na tento manifest zaujímá redakce postoj plný obav z budoucího vývoje.

Jako neblahá předzvěst vyvolávající další obavy obyvatel působilo cvičení vojsk Varšavského paktu na území Československa a následné prodlužování jejich pobytu.²⁴¹ Ozývalo se stále intenzivnější volání po jejich odchodu.²⁴² V atmosféře sílícího tlaku ze strany Sovětského svazu a rostoucí nejistoty informovaly VLS o schůzce v Čierne nad Tisou,²⁴³ kde se mělo sejít československé a sovětské politbyro ke společnému jednání. Přes všechna jednání bylo nakonec Sověty přistoupeno k daleko tvrdšímu zákroku. Přestože VSL nepohlížely na proces liberalizace v ČSSR s přehnaným očekáváním, články o okupaci vojsky Varšavské smlouvy vyjadřují značný šok.²⁴⁴

Na vojenskou intervenci vojsk Varšavského paktu se zaměřuje předchozí text, je však nutné věnovat pozornost také událostem následujícím, rovněž zohledněným VSL. Jako nejvýznačnější se jeví oběť Jana Palacha. Listy informují o tomto tragickém protestu spolu s navazujícími demonstracemi na počest uctění památky Jana Palach jako o nejhlubší krizi od 21. srpna 1968.²⁴⁵ Prezентují soucit menšiny s politickou krizí v ČSSR, stejně jako neustávající podporu krajanů a vůli k odporu proti okupantům.

²³⁸ *Maršál Moskalenko slibuje nevměšování.* Vídeňské svobodné listy, č. 21, 24. 5. 1968, s. 1.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ JONÁŠ, Josef: *2000 slov.* Vídeňské svobodné listy, č. 27/8, 5. 7. 1968, s. 1.

²⁴¹ *Manévry skončily – odejdou armády?* Vídeňské svobodné listy, č. 27/8, 5. 7. 1968, s. 2.

²⁴² *Praha žádá odchod sovětských vojáků!* Vídeňské svobodné listy, č. 29/30, 19. 7. 1968, s. 1.

²⁴³ *Svět hledí k Praze – konference v Čierne nad Tisou.* Vídeňské svobodné listy, č. 31/32, 2. 8. 1968, s. 1.

²⁴⁴ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 37.

²⁴⁵ *Československo otřeseno novou krizí – studenti: bojujeme dále!* Vídeňské svobodné listy, č. 3, 24. 1. 1969, s. 1.

6. Vývoj Vídeňských svobodných listů v 70. letech a jejich vztah k Chartě 77

V období 70. let zastávají Vídeňské svobodné listy protikomunistické a demokratické pozice. Staví se proti normalizaci v Československu, kterou vnímají jako návrat ke stalinistickým metodám. VSL informují čtenáře o soudních procesech a rozsáhlých prověrkách probíhajících uvnitř komunistické strany. Osudy těchto komunistů se ovšem neseťkávají s lítostí. Noviny²⁴⁶ považují dění za vnitřní záležitost komunistické strany, jejíž členové se požírají mezi sebou. Josef Jonáš považuje většinu odsouzených členů komunistické strany za součást diktatury vedené Novotným, proto k nim nepocituje mnoho soucitu.²⁴⁷

VSL uplatňovaly svou demokratickou orientaci i v rámci rakouské politiky. Při předčasných parlamentních volbách v roce 1971 agitují pro volbu rakouských lidovců a socialistů. V tomto období se opět vyhrcoje boj s VML. Obě strany se navzájem obviňují ze snahy ovládnout menšinu a ovlivnit ji ve směru „nepřítele“, což pro VML znamenalo odpůrce staré vlasti, pro VSL potom rakouskou komunistickou stranu, která souhlasila s okupací Československa.²⁴⁸

Co se týká celosvětového dění, VSL si všímají závěru války ve Vietnamu či Helsinské konference z roku 1975. Helsinskou konferenci hodnotí jako triumf Moskvy a Leonida Brežněva.²⁴⁹ Nicméně právě tato konference má význam pro ČSSR, a to zejména díky reakcím, které později rozdmýchala.

Provoz redakce zůstává neměnný a stabilní. Stěžejní osobou a autorem zásadních názorových článků je Josef Jonáš. Právě díky kontaktům Josefa Jonáše s československým exilem se ve VSL objevují články od dalších významných osobností československé exilové žurnalistiky, například od Ferdinanda Peroutky.²⁵⁰ Jako ukázkou z jeho tvorby lze uvést text zabývající se fašismem a komunismem.²⁵¹

Menšinová rada zůstala vydavatelem, nakladatelství (finanční zabezpečení) však spadalo do náruče Českého srdce, jež bylo tehdy propojené s československou socialistickou

²⁴⁶ Zejména prostřednictvím redaktora Josefa Jonáše.

²⁴⁷ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 38.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 38–40.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 40.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ *Fašismus a komunismus*. Vídeňské svobodné listy, č. 7, 16. 2. 1978, s. 2.

stranou. Napjatá finanční situace spolu s inflací nutí noviny do zvýšení ceny. Od dubna 1965 byla cena za výtisk stanovena na 2 šilinky, od roku 1974 se odběratelé potýkali s dalším navýšením na 3 šilinky.²⁵² VSL se obrací na čtenáře s žádostí o porozumění a uchování jejich podpory a zároveň se omlouvají za opětovné zvýšení ceny – od roku 1978 již za 4 šilinky.²⁵³ V této době mají VSL vybudovanou stabilní distribuční síť. Její šíře je dána takřka sedmdesáti prodejními místy po celé Vídni.²⁵⁴

Po okupaci v srpnu roku 1968 se československému režimu podařilo potlačit politickou opozici. Příslušníci inteligence, zapojení do demokratizačních procesů během Pražského jara, byli často vyloučeni ze svých původních zaměstnání a donuceni k práci v dělnických profesích. Změna společenského postavení těch, co upadli do nemilosti, vyústila v jejich setkávání a následně i ve společné aktivity. Byly to především závěry Helsinské konference z roku 1975, jež se staly hlavní nosnou statí pro jejich veřejné vystoupení. V roce 1976 byla Federálním shromážděním ČSSR ratifikována Dohoda o občanských, hospodářských a sociálních právech. Procesem ratifikace se Dohoda stala součástí právního řádu Československa, proto měla opozice argument pro svůj hlavní požadavek – dodržování lidských práv. Požadavky vyplývající z těchto lidskoprávních dohod poté vyústily ve formulaci prohlášení Charty 77.²⁵⁵

Státní moc byla vytvořením Charty 77 zaskočena. Neočekávala organizovaný odpor napříč společnostmi, od uskupení osob vyloučených ze svého sociálního prostředí. Chartisté byli označeni za samozvance a zaprodance.²⁵⁶ Oni sami se definovali jako „*volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě.*“²⁵⁷

Založení Charty 77 vnímaly Vídeňské svobodné listy jako otřesení Husákovým režimem. Zpravodajství udržovalo polemický tón proti některým z prvních signatářů, jako byl M. Hübl, J. Hájek, F. Kriegel a P. Kohout, u kterých nezapomínalo na jejich činnost v rámci komunistické strany. Článek uvádí jmenovitě první tři mluvčí Charty 77 – J. Hájka, V. Havla

²⁵² BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 40.

²⁵³ *Našim čtenářům*. Vídeňské svobodné listy, č. 6, 9. 2. 1978, s. 3.

²⁵⁴ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 40.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 38.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977. In: https://cs.wikisource.org/wiki/Prohl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD_Charty_77 [cit. 18. 1. 2019].

a J. Patočku. Ačkoliv z nich byl komunistou pouze Hájek,²⁵⁸ Listy hovoří o „vysoce aktivní skupině opozičních komunistů“.²⁵⁹ VSL tedy hodnotí situaci v podstatě jako vystoupení převážně bývalých komunistů, kteří se chtějí znovu dostat do veřejného života, a proto volají o pomoc. Toto volání směřuje dokonce i k „nedávno ještě nenáviděným sociálnědemokratickým vůdcům“²⁶⁰ Kreiskymu,²⁶¹ Brandtovi,²⁶² Mitterrandovi²⁶³ a Palmemu²⁶⁴. Stejný pohled vyjadřuje prohlášení Menšinové rady.²⁶⁵ Českoslovenští komunisté se dle prohlášení nacházejí v hluboké krizi, z důvodu protestů obyvatelstva, jež nezapomnělo na tradice demokratického státu. Sympatie VSL patří především obětem komunistického režimu, podporu západu „včerejším komunistickým veličinám“²⁶⁶ vnímají jako nezaslouženou, byť se jedná o osoby v té době již v rozepři s režimem v Československu.

Signatáři Charty 77 měli být pomocí mocenských prostředků státu donuceni k odvolání podpisů. Probíhala kampaň sdělovacích prostředků k očernění chartistů v očích ostatních obyvatel, kteří se od nich měli distancovat.²⁶⁷ VSL upozorňují na „podivné divadlo“ Husákova režimu – tisková konference sestavená z vybraných dělníků a kulturních činitelů, kteří měli opět co nejvíce pošpinit pověst autorů Charty. Součástí konference bylo také oznámení o shromažďování podpisů proti Chartě 77. V té době jich bylo ze dvou pražských okresů sebráno přes 7000.²⁶⁸ V následujících měsících listy informovaly o probíhajících procesech²⁶⁹ a o vlně teroru proti signatářům, která „nepotřebuje komentáře“.²⁷⁰ V rámci

²⁵⁸ STÁRKOVÁ, Jana: *Česká menšina a československý exil po roce 1968 ve Vídni*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 316–7.

²⁵⁹ *Husákův režim otrášen rozporů*. Vídeňské svobodné listy, č. 3, 20. 1. 1977, s. 1.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Předseda Sociálně demokratické strany Rakouska v letech 1967–1983.

²⁶² Vůdčí postava Sociálnědemokratické strany Německa v letech 1964–1987.

²⁶³ Představitel Francouzské socialistické strany v letech 1971–81, později francouzský prezident.

²⁶⁴ Předseda švédské Sociálnědemokratické strany v letech 1969–1986.

²⁶⁵ *Těžká krise komunismu*. Vídeňské svobodné listy, č. 3, 20. 1. 1977, s. 1.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 38.

²⁶⁸ „*Charta 77*“ stále vzrušuje. Vídeňské svobodné listy, č. 4, 27. 1. 1977, s. 1.

²⁶⁹ *Další proces v Praze*. Vídeňské svobodné listy, č. 42, 20. 10. 1977, s. 1. Dále také *Podivný proces v Praze*. Vídeňské svobodné listy, č. 43/44, 28. 10. 1977, s. 1.

²⁷⁰ *Vlna podivného teroru v Praze*. Vídeňské svobodné listy, č. 22, 1. 6. 1978, s. 1.

sílicího tlaku na signatáře Charty 77 tak kromě několika zinscenovaných procesů docházelo rovněž ke sledování odposlechy, opakovanému vyslýchání, domovním prohlídkám a zadržování ve věznicích. Řada chartistů byla donucena opustit ČSSR a emigrovat.²⁷¹

VSL pokračovaly v poskytování informací o kampani proti chartistům.²⁷² Kromě projevu podpory ze strany Alexandra Dubčeka prezentují názor svého okolí, konkrétně petici ve prospěch Charty 77 podepsanou několika tisíci Rakušanů. Důležitá je informace ohledně možného přijetí chartistů do Rakouska, nabídka zprostředkovaná rakouským spolkovým kancléřem Brunem Kreiskym.

Azyl byl signatářům nabídnut jako poděkování Československu za pomoc poskytnutou rakouským antifašistům v předválečném období.²⁷³ Možnosti odchodu do Rakouska využilo přibližně 400 osob, kterým rakouské úřady poskytly podporu, stejně tak jako pomoc při hledání práce a bydlení. V Rakousku se z chartistů rozhodli zůstat například Pavel Landovský, Pavel Kohout, Nika Brettschneider, Zdeněk Mlynář nebo Ludvík Kavín.²⁷⁴

Vedle jiných exulantů se zamýšleli i chartisté, jak prospět přátelům doma. Zasloužili se o iniciaci podpory pronásledovaným odpůrcům režimu. Snažili se dopravit do Československa tiskoviny, nedostupnou literaturu, ale i předměty denní potřeby. Vcelku ale neměl příchod chartistů na život menšiny významnější vliv. Někteří z nově příchozích se zapojili do aktivit Kulturního klubu Čechů a Slováků založeného v roce 1974, jiní zůstali zcela bez účasti v menšinových spolcích.²⁷⁵

VSL představují komplexnější vizi poslání čs. exilu prostřednictvím citace z projevu dr. Mojžíry Povolného.²⁷⁶²⁷⁷ Ten apeluje na jednotu československého exilu a mobilizaci zahraniční podpory. Jako dva stěžejní úkoly své doby vnímá stažení sovětských vojsk

²⁷¹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 38.

²⁷² *Charta 77 – ozval se také Dubček*. Vídeňské svobodné listy, č. 7, 17. 2. 1977, s. 1.

²⁷³ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 40.

²⁷⁴ JANÝR, Přemysl: *Tschechoslowakei 1968 – Charta 77*. In: *Asylland wider Willen*. Wien 1995, s. 186.

²⁷⁵ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 42.

²⁷⁶ *Možnosti politického exilu*. Vídeňské svobodné listy, č. 29/30, 21. 7. 1977, s. 1.

²⁷⁷ Mojžíra Povolný byl jeden z nejvýznamnějších představitelů exilu po únoru 1948. Byl předsedou Rady svobodného Československa, jež jako jediný centrální orgán udržovala demokratickou kontinuitu mezi první republikou vzniklou v roce 1918 a rokem 1989. Po sametové revoluci přispěl k obnově demokracie v Československu. In: ŠTRÁFELDOVÁ, Milena: *V USA zemřel profesor Mojžíra Povolný*. In: <https://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/v-usa-zemrel-profesor-mojmir-povolny> [cit. 18. 2. 2019].

z Československa a ochranu lidských práv a svobod. Docílit jich zamýšlí zejména prostřednictvím prohloubení kontaktů se zahraničními vládami a udržení témat v diskusi mezinárodní agendy.

7. Pád komunistického režimu v Československu na konci roku 1989 a cesta ke sjednocení menšiny

Koncem 70. a začátkem 80. let se stále více prohlubuje rozpočtový deficit novin. Tím jsou nuceny změnit periodicitu z týdeníku na čtrnáctideník. Toto původně přechodné opatření nakonec vydrželo novinám až do dnešních dnů. I přes finanční nesnáze zachovává Josef Jonáš VSL v postavení významného informačního orgánu pro část menšiny, přiklánějící se k demokratickým hodnotám.²⁷⁸ VSL se v tomto období snaží alespoň v základní míře pokrývat světové dění. Komentují například návštěvu Michaila Gorbačova²⁷⁹ v Československu v roce 1987. Průběh návštěvy i politika „perestrojky“²⁸⁰ a „glasnosti“²⁸¹ byly pro VSL symbolem krize komunistického režimu. Mezi důležité události z hlediska řízení novin patří konec dlouholetého angažmá Josefa Jonáše v roce 1987, na jehož místo se přihlásil Jan Krupka, který vedl noviny až do období Sametové revoluce.²⁸²

Zásadní obrat ve světové politice, potažmo v chování SSSR k vazalům (tedy i k Československu), znamenal již zmíněný Michail Gorbačov a jeho odlišný přístup. Pád komunistického režimu v Německé demokratické republice byl signálem blízkých změn i v sousedním Československu. Celý svět napjatě sledoval pád československého totalitního režimu prostřednictvím médií, a to téměř v živém přenosu. Bouřlivá odezva 17. listopadu 1989 se nevyhnula ani československé menšině, a to jak mezi starousedlíky, tak Čechoslováky různých emigračních vln. Oslava nového roku 1990 byla podnětem k oslavě demokratických změn a následně i k oslavě zvolení Václava Havla novým prezidentem. Politické změny umožnily menšině překonat rozpory a soustředit se na vzájemný dialog o její budoucnosti.²⁸³

Jaké zprávy zprostředkovávaly VSL v klíčovém roce 1989? Po čtyřech desetiletích mohly konečně přinést toužebně očekávané novinky o změnách ve staré vlasti. Na začátku

²⁷⁸ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 42.

²⁷⁹ Vůdce SSSR v letech 1985–1991.

²⁸⁰ Gorbačov viděl perestrojku (v překladu přestavba) jako komplex reforem k restrukturalizaci společnosti a ekonomiky. Viz: MCCAULEY, Martin: *Gorbachev. Profiles in Power*, s. 55.

²⁸¹ Glasnost (otevřenost) symbolizovala větší otevřenost ve vládních záležitostech a souhru různých názorů v politických debatách, sovětské kultuře a v tisku. Viz: DONER, Dusko – BRANSON, Louise: *Gorbachev: Heretic in the Kremlin*, s. 142–3.

²⁸² BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 44.

²⁸³ Tamtéž, s. 46.

roku informují čtenáře o politických procesech, jež v očích VSL působí jako stále se vracející symbol padesátých let.²⁸⁴ Komentář potlačování jakýchkoli projevů demokratizace v duchu stalinských tradic,²⁸⁵ vyvozuje neblahé důsledky pro občany Československa, neboť se má celý stát dostat do izolace, protože proti procesům protestuje nejen demokratický svět, ale i komunistické státy. Za příklad si VSL berou Polsko a Maďarsko.

Důležité je bezpochyby následující svolání Několik vět, o němž jakožto o projevu nespokojenosti občanů (k 5. 7. 1989 bylo nashromážděno 3 500 podpisů) s režimem, který se opět staví proti iniciativám občanů a rozháni pokojné demonstrace, informují noviny koncem července.²⁸⁶ Na konci srpna 1989 zpravují Listy o polských volbách. Ty se vyznačují účastí nekomunistického hnutí Solidarita, poprvé za dobu vlády komunistů.²⁸⁷ VSL sledují průběh volební kampaně a přinášejí informace o jejich výsledku.²⁸⁸ Zároveň si kladou otázky, jaký vliv budou mít výsledky voleb na situaci v Evropě a jaký vliv bude mít současné Polsko na ČSSR?

Zprávy o 17. listopadu a násilném potlačení studentských demonstrací jsou pro VSL důkazem dlouhotrvající krize režimu v Československu, jež spěje ke svému zhroucení.²⁸⁹ Listy uvažují o pádu komunismu a rozebírají fáze jeho rozkladu, s případnými možnostmi a východisky.²⁹⁰ Informace o demonstracích z Prahy nejsou příliš přesné, VSL tedy převzaly i falešnou informaci o smrti Martina Šmída.²⁹¹²⁹² Noviny podávají svědectví o brutálním potlačení demonstrujících a přirovnávají zásah k nacistickým represím roku 1939.²⁹³

²⁸⁴ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 46.

²⁸⁵ *Celý svět odsuzuje nové politické procesy v Praze*. Vídeňské svobodné listy, č. 9/10, 2. 3. 1989, s. 1.

²⁸⁶ *Několik vět*. Vídeňské svobodné listy, č. 29/31, 20. 7. 1989, s. 1.

²⁸⁷ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 46.

²⁸⁸ *Polské volby*. Vídeňské svobodné listy, č. 32/34, 31. 8. 1989, s. 1.

²⁸⁹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 46.

²⁹⁰ *Rozklad komunismu*. Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 14. 9. 1989, s. 1.

²⁹¹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 46.

²⁹² Více k dezinformační kauze a jejímu šetření: Závěrečná zpráva vyšetřovací komise Federálního shromáždění pro objasnění událostí 17. listopadu 1989, část III. 5) - Dezinformace o údajném úmrtí studenta Šmída, In: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1236_06.htm [cit. 19. 2. 2019]; anebo dokument České televize: CHAUN, Igor: *Mrtvý student, který se nikdy nenarodil*. In: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10256209763-mrtvy-student-ktery-se-nikdy-nenarodil/20957223228/> [cit. 19. 2. 2019].

²⁹³ *Pražský masakr*. Vídeňské svobodné listy, č. 45/46, 23. 11. 1989, s. 1.

V čísle VSL vycházející 7. prosince 1989 může již Josef Jonáš ve svém historizujícím zamyšlení na úvodní stránce vítat „Svobodu“ pro Československo.²⁹⁴ Zároveň je na stránkách VSL obdiv menšiny, vzhlížející ke staré vlasti, kam s napětím posílá pozdravy se vzkazem „vytrvejte!“.²⁹⁵ I další číslo pokračuje v pozitivní lince změny a nově nabyté svobody, sdílí radost z pádu komunismu a upozorňuje, že společenská přeměna bude stát ještě mnoho práce a úsilí.²⁹⁶

V lednu 1990 se na titulní straně VSL objevuje zpráva o zvolení nového prezidenta Václava Havla. Menšině je představen program Občanského fóra, poté i průběh a výsledky prvních demokratických voleb. Příběh boje za návrat svobody do Československa se tímto uzavřel.²⁹⁷

Jak po sametové revoluci probíhaly vzájemné konfrontace rozdělených částí menšiny? Ideologické rozpory se v předchozích dekádách řešily přednostně na stránkách střežových organizací. Vídeňské menšinové listy, později Krajanské noviny jakožto orgán Sdružení Čechů a Slováků, stranicí komunistickému režimu v ČSSR stály proti Vídeňským svobodným listům, jež tvořily tiskový orgán Menšinové rady, která prosazovala Masarykovské ideály a návrat demokracie. Rok 1989 přinesl dlouho a toužebně očekávané demokratické změny v ČSSR. S tímto rokem vstoupila vstřícnost do znepřátelených skupin. Po více než čtyřech desetiletích se menšina začala znovu sblížovat. Rozpory se bohužel projevíly do zásadní záležitosti, jakou bylo vytvoření Českého poradního sboru při Úřadu spolkového kancléře (Beirat).²⁹⁸ Tento Sbor byl na základě zákonů z let 1976 a 1977 ustanoven až po letitých průtazích v roce 1994. Poradní sbor je k dispozici Úřadu spolkového kancléře svými doporučeními. Stálé priority tvoří menšinový tisk a česká škola, stejně jako aktivity a aktuální projekty jednotlivých spolků. Sjednocení menšiny bylo završeno vstupem spolků (které stály dosud mimo) do menšinové rady, z nichž poslední byl v roce 2004 Školský spolek Komenský.²⁹⁹

²⁹⁴ JONÁŠ, Josef: *Svoboda*. Vídeňské svobodné listy, č. 47/48, 14. 9. 1989, s. 1.

²⁹⁵ *Děk a pozdrav – vytrvejte!* Vídeňské svobodné listy, č. 47/48, 14. 9. 1989, s. 1.

²⁹⁶ *Pravda zvítězila! Československo je opět svobodné!* Vídeňské svobodné listy, č. 49/52, 21. 12. 1989, s. 1.

²⁹⁷ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 46.

²⁹⁸ Více k problematice Poradního sboru in: TICHY, Heinz: *Česká národnostní menšina*. In: BASLEROVÁ, Helena. *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien: Tschechisches kulturhistorisches Institut, 2006, s. 275–6.

²⁹⁹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*, s. 50.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá mediální prezentací Čechů ve Vídni ve druhé polovině 20. století, na příkladu hlavního českého periodika Vídeňské svobodné listy. Časové období je vymezeno prvním poválečným vydáním VSL v roce 1946 a jeho závěr tvoří rok 1989, sametová revoluce v Československu a překonání rozkolu v menšině. Hlavním posláním práce je seznámit čtenáře s názory VSL na dění ve významných historických bodech. Kromě zmíněných let 1946 a 1989 tvoří další milníky například převzetí moci komunisty v ČSR v roce 1948, okupace Československa v roce 1968 anebo události ohledně Charty v roce 1977.

Práce se snaží o zhodnocení subjektivních politických názorů VSL a jejich následné zařazení do rámce obecných dějin. Doufám, že se mi podařilo zodpovědět výzkumné otázky uvedené v úvodu. Postoj VSL je dán hlavně politickým vedením listu. Od poválečného obnovení novin až do roku 1948 je pod vedením šéfredaktora Pakosty cítit stále větší inklinace k vyzdvihování komunistických států, přestože měla být úloha periodika politicky neutrální, noviny měly tvořit jednotící prvek pro všechny politické strany v rámci menšiny. Nepolitický aspekt byl upozaděn v rámci propagace komunistické ideologie, což vedlo k odporu části redakce a k pozdějšímu rozkolu v menšině. Směřování listu se změnilo po převzetí redakce demokraticky smýšlejícím vydavatelem Jakubem Starým a redaktorem Josefem Petřem. Ve stejném duchu se nesl další vývoj VSL až do roku 1989. Noviny sledovaly světové dění stejně jako události v Československu, snažily se o zprostředkování co nejpresnějších informací, ačkoliv se někdy nevyhnuly falešným zprávám (například převzetí informace o smrti studenta Šmída ve dnech sametové revoluce).

Co se týká pout menšiny s Československem, nelze opomenout období reemigrace po skončení druhé světové války, kdy se počítalo s přesídlením celé menšiny. Postupem času bylo ale jasné, že k tomu nedojde, a menšinové instituce a spolky obnovily činnost na území Rakouska. Po roce 1948 byly československou vládou podporovány pouze ověřené socialistické spolky podporující režim v Československu. Následné vlny emigrantů do jisté míry proměnily tvář menšiny, přičemž si příliš nerozuměly se staršími menšináři. Nově příchozí po letech 1968 a 1977 proto zůstali mimo spolkovou činnost, nebo si zakládali spolky vlastní. Faktem zůstává, že se menšina snažila vždy pomoci uprchlíkům v nouzi. VSL popisují tuto pomoc zejména po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, kdy byla emigrantům poskytnuta informační i materiální podpora. VSL rovněž vyjadřovaly v celém období své činnosti přesvědčení o správnosti případného obnovení demokracie

v ČSSR. Noviny prezentovaly menšinu jako solidární a schopnou pomoci svým členům. Velký zájem byl také o zobrazení jednoty, které bohužel nebylo dosaženo až do roku 1989.³⁰⁰ VSL si kromě jednotícího prvku (ten plnily alespoň pro demokraticky směřující menšináře) stanovily za své poslání informovat ohledně důležitých záležitostí, což bylo v období reemigrace naprosto klíčové. Tento cíl byl společně s pomocí poskytovanou novinami nepochybně splněn.

Dle mého názoru jsou odpovědi na vědecké otázky popsány dostatečně. Samozřejmě jim mohla být věnována mnohem rozsáhlejší publikace, při zařazení dalších témat, která tato práce neobsahuje. Možnosti pro další vědecký výzkum poskytuje rozpracování Vídeňských menšinových listů, jak již zmiňuji v úvodu. VML již byly předmětem pozornosti v rámci výstavy k 70. výročí VSL,³⁰¹ je zde ovšem možnost soustředit se pouze na ně, případně je podrobněji porovnat s VSL. Stejně tak jako publikační činnost exilových osobností či externích dopisovatelů v rámci VLS, jež byla v této práci zahrnuta pouze okrajově (Ferdinand Peroutka, Ladislav Mňačko), ponechává možnost detailnějšího historického výzkumu.

³⁰⁰ Dlouhotrvající rozštěpení menšiny se odrazilo i v komunikaci s rakouskými úřady, například i ve vytvoření Českého poradního sboru při Úřadu spolkového kancléře, což byla instituce důležitá pro zajišťování financí pro menšinové činnosti. Jednota byla tedy prezentována alespoň na kulturním poli, když ne na politickém.

³⁰¹ BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů*.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

- Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, fond Teritoriální odbory – tajné Rakousko 1970–1974, karton 4. Zpráva Čj. 025/70 z 2. 2. 1970
- *Český kurýr*. Praha 1940.
- Národní archiv v Praze, fond ČÚZ 1945-1948, karton 84, Zápis ze schůze.
- Národní archiv v Praze, fond Československý ústav zahraniční (ČÚZ), karton 88, *Reemigrace z Rakouska, dosavadní výsledky a další vyhlídky*, s. a.
- Národní archiv v Praze, fond Reemigrační kancelář rakouských Čechů a Slováků (RKŘČS), Karton 2, *Reemigrace z Rakouska 1945-1948. Rok činnosti 16. 5. – 31. 5. 1946*.
- Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo práce a sociální péče (MPSP), karton 36.
- *Vídeňské svobodné listy*. Vídeň 1946–1989.
- zákon č.192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu, ve znění zákona č. 192/1946 Sb. Účinném ke dni 29. října 1946

Literatura

- BASLEROVÁ, Helena: *Die Wiener Tschechen 1945-2005: zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien 2006.
- BALHAR, Jan – KLOFEROVÁ, Stanislava – VOJTOVÁ, Jarmila: *U nás ve Vídni: vídeňští Češi vzpomínají*. Brno 1999.
- BESCHLOSS, Michael: *The conquerors: Roosevelt, Truman and the destruction of Hitler's Germany, 1941-1945*. New York 2002.
- BLODIGOVÁ, Alexandra – CEBE, Jan: *70 let Vídeňských svobodných listů: 1946-2016: katalog k výstavě*. Wien 2016.
- BROUSEK, Karl: *Wien und seine Tschechen*. Wien 1980.
- DONER, Dusko – BRANSON, Louise: *Gorbachev: Heretic in the Kremlin*. London 1990.
- GERNOT, Heiss – RATHKOLB, Oliver: *Asylland Wider Willen*. Wien 1995.
- HOGAN, Michael: *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*. Cambridge 1987.

- HALLAMA, Peter: *Zwischen Volksfront und Blockbildung: die Wiener Tschechen und die KSC 1948-1952*. Innsbruck 2009.
- HAUNER, Milan: *Das tschechische Schulwesen in Wien*. Salzburg, Druck von R. Kiesel 1924.
- KNOZ, Tomáš (ed.): *Tschechen und Österreicher: gemeinsame Geschichte, gemeinsame Zukunft*. Brno 2006.
- KOUDELKOVÁ, Jana: *Češi ve Vídni = Tschechen in Wien*. Brno 2013.
- MCCAULEY, Martin: *Gorbachev. Profiles in Power*. London – New York 1998.
- STEININGER, Rolf et al. *Austria in the Twentieth Century*. Somerset 2009.
- VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno 2002.
- VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno 1993. (Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Sv. 48.)
- VALEŠ, Vlasta: *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der Tschechischen Volksgruppe in Wien = Vídeňští Češi včera a dnes: úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*. Praha 2004.
- VALEŠ, Vlasta (ed.): *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století. = Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien in 20. Jahrhundert. Praha, Clam-Gallasův palác 20. prosince 2001-31. března 2002*. Praha 2002.
- VEBER, Václav – HLAVAČKA, Milan – VOREL, Petr – POLÍVKA, Miloslav – WIHODA, Martin – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Dějiny Rakouska*. Praha 2002.
- BOYER, P.: *Cultural Assimilation*. In: SMELSER, Neil – Baltes, Paul: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Pergamon 2001.
- ŽALOUDEK, Karel: *Encyklopedie politiky*. 2. vyd. Praha 1999.
- ROBEK, Antonín: *Češi v cizině 4*. Praha 1989.

Odborné články

- BURGET, Antonín: *Zemědělská dvouletka a postavení rolnictva v českých zemích*. Vědecké práce Zemědělského muzea, 28, 1989/1990, s. 85–111.

Diplomové práce

- BUKÁČKOVÁ, Monika: *Doma u sousedů* (soubor publicistických textů pro týdeník *Dotyk*). Brno 2015. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- BUŠOVÁ, Lucie: *Die Tschechen und andere Minderheiten in Wien*. Olomouc 2010. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- HAVÁČ, Ondřej. *Vídeňští Češi po 40 letech: Národní identita a integrační proces v naraci českých uprchlíků po roce 1968*. Brno 2012. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).
- HRUŠKOVÁ, Stanislava: *Český ochotnický spolek Vlastenecká omladina ve Vídni v letech 1885-1918*. Olomouc 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- KADLECOVÁ, Jana: *Kulturní identita českých emigrantů z let 1968 a 1969 ve Vídni*. Olomouc 2013. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- KOTRBA, Jaroslav: *Die Tschechen in Wien - Ausbildung und Arbeit*. Brno 2016. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- LINKOVÁ, Iva: *Tschechische Emigranten in Wien und ihr Assimilationsprozess*. Brno 2018. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).
- NOSKOVÁ, Kateřina: *Vídeňské spolky a organizace určené ke sdružování českých komunit*. Pardubice 2009. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- RYKLOVÁ, Štěpánka: *Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- SKOPALOVÁ, Michaela: *Zweitspracherwerb und soziale Integration der Angehörigen der tschechischen Volksgruppe in Wien*. Brno 2013. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

Internetové zdroje

- *Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration, November 9*. In: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html> [cit. 18. 1. 2019].
- *Austrian Chancellors and cabinets since 1945*. In: <https://web.archive.org/web/20131226120614/http://www.bka.gv.at/site/5957/default.aspx> [cit. 18. 1. 2018].

- *Československý ústav zahraniční, historie.* In: <http://www.csuz.cz/index-1.html> [cit. 18. 1. 2018].
- CHAUN, Igor: *Mrtvý student, který se nikdy nenarodil.* In: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10256209763-mrtvy-student-ktery-se-nikdy-nenarodil/20957223228/> [cit. 19. 2. 2019].
- *Nationalratswahl vom 25. November 1945.* In: https://bmi.gv.at/412/Nationalratswahlen/Nationalratswahl_1945/start.aspx [cit. 18. 1. 2018].
- *Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977.* In: https://cs.wikisource.org/wiki/Prohl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD_Charty_77 [cit. 18. 1. 2019].
- ŠTRÁFELDOVÁ, Milena: *V USA zemřel profesor Mojmir Povolný.* In: <https://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/v-usa-zemrel-profesor-mojmir-povolny> [cit. 18. 2. 2019].
- *World Health Organization, Healthy Diet.* In: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/healthy-diet> [cit. 18. 12. 2018].
- *Závěrečná zpráva vyšetřovací komise Federálního shromáždění pro objasnění událostí 17. listopadu 1989, část III. 5) - Dezinformace o údajném úmrtí studenta Šmída,* In: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1236_06.htm [cit. 19. 2. 2019]

Resumé

Úkolem této bakalářské práce bylo zobrazit prezentaci Čechů ve Vídni ve druhé polovině 20. století, prostřednictvím českého periodika Vídeňské svobodné listy, v období let 1946 až 1989. Práce se nejdříve zabývá obdobím obnovení VSL, poté následují hojně reflektovaná témata reemigrace do ČSR, potravinové krize, okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968 a události roku 1977, se zaměřením na Chartu 77. Vyprávění završuje sametová revoluce a pád komunistického režimu v Československu, spolu s překonáním rozporů v menšině. V rámci analytické metody byly předmětem výzkumu výtisky VSL, jež tvořily dobový pramen. Pomocí popisné metody byl vyobrazen obecný historický kontext. Cílem práce bylo seznámit čtenáře s názory daného periodika na významné historické události. Od obnovení novin do roku 1948 je znatelný projev novin v rámci komunistické rétoriky, od které bylo upuštěno po převzetí redakce demokraticky smýšlejícími menšináři. Noviny si daly do vínku hlavně jednotící prvek celé menšiny, stejně jako důležitou informační činnost, jež byla poskytována napříč jejich existencí. Prezentují tak českou (své doby československou) menšinu jako solidární, s vlastní rozvinutou kulturou, ale také s trvalým propojením se svou starou vlastí.

Summary

The aim of this bachelor thesis was to present the public view on Czechs in Vienna in the second half of the 20th century, through the Czech newspaper Vídeňské svobodné listy, in the period from 1946 to 1989. The thesis deals with the period of the restoration VSL, followed by the widely reflected topics as re-emigration to Czechoslovakia, food supply crisis, the occupation of Czechoslovakia by the Warsaw Pact troops in 1968 and the events of 1977, focusing on Charter 77. The narrative is completed with the Velvet Revolution and the collapse of the communist regime in Czechoslovakia, together with the overcoming of the split in the minority. VSL prints were, through the analytical method, the subject of research as a primary source. The general historical context was depicted by using the descriptive method. The aim of this work was to acquaint the reader with the opinions given by the newspaper on important historical events. From the time of the resumption of the newspaper until 1948, there was a noticeable display of Communist rhetoric in the expressing of the newspapers. This continuity was broken when the editorial office was taken over by democratically-minded members of the minority. The primary task of the newspapers was to unify the whole Czechoslovak minority and to provide important information, as they have

done throughout all their existence. Moreover, they present the Czech (in that time Czechoslovak) minority as full of solidarity, with their own developed culture, but also with a permanent connection to their old homeland.

Seznam zkratk

ČÚZ – Československého ústavu zahraničního

ČSÚV – Československý ústřední výbor ve Vídni

KSR – Komunistická strana Rakouska

Menšinová rada – Menšinová rada české a slovenské větve v Rakousku

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚV KSČ – Ústředního výboru Komunistické strany Československa

VSL – Vídeňské svobodné listy

VML – Vídeňské menšinové listy

Klíčová slova

Vídeňské svobodné listy

Češi ve Vídni

Československá menšina v Rakousku

Reemigrace

Rok 1968, okupace Československa

Charta 77

Sametová revoluce 1989

Rozkol a sjednocení v menšině

Key words

Vídeňské svobodné listy

Czechs in Vienna

Czechoslovak minority in Austria

Reemigration

Year 1968, occupation of Czechoslovakia

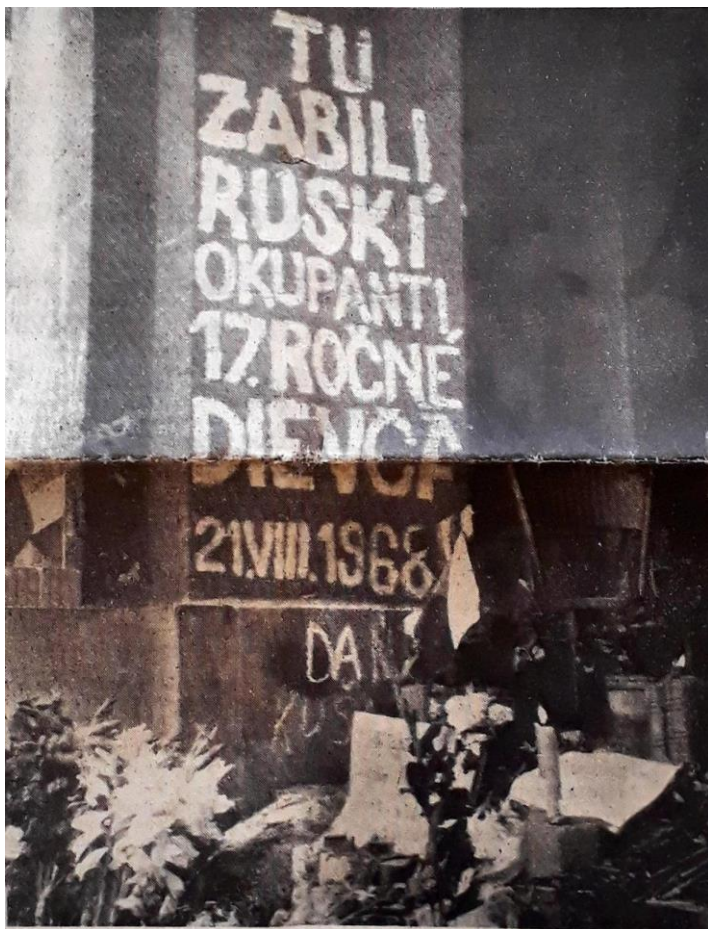
Charter 77

Velvet Revolution 1989

A schism and unification in a minority

Přílohy

Příloha č. 1

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 2

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 3

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 4

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 5

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 6

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 6

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 3.

Příloha č. 7

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 6

Příloha č. 8

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 6

Příloha č. 9

Vídeňské svobodné listy, č. 35/36, 30. 8. 1968, s. 6